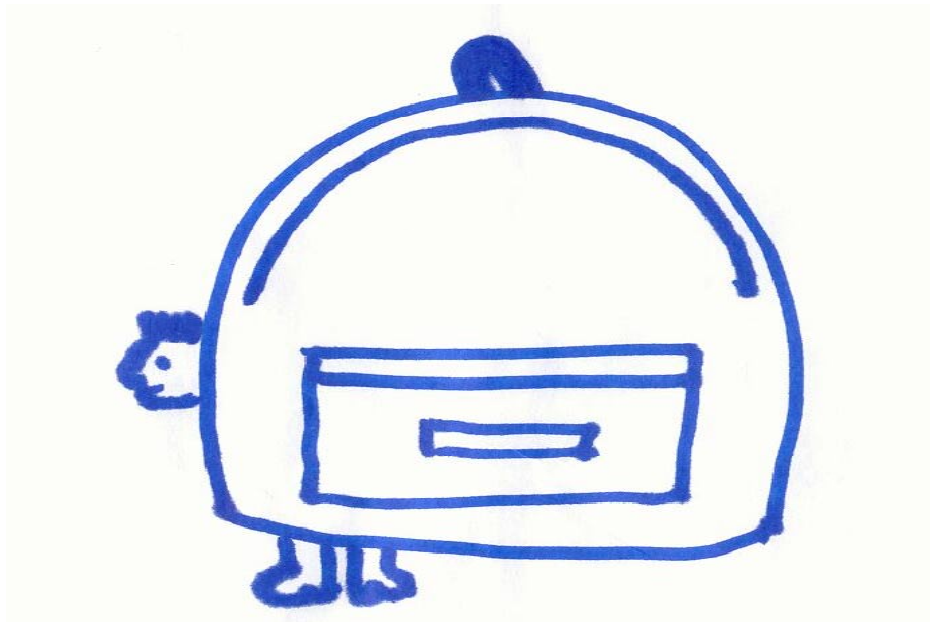

Hé tas, waar ga je met die brugger naar toe?

Verslag van een onderzoek naar de schooltassenproblematiek van brugklassers

Tilburg, maart 2002

L. Sontag
B. Tolsma
H. van Diemen

IVA Tilburg

Uitgever: IVA Tilburg
Prof. Cobbenhagenlaan 225, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg
Telefoonnummer: 013 - 4668480, telefax: 013 - 4668477

Vormgeving: Monique Seebregs-Dielen
Bea van Wijk

Met mede- Marjan Vermeulen
werking van: Ilja Hoogenberg

© 2002 IVA Tilburg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of worden openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het IVA, instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies, Tilburg. Het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning bij artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Voorwoord

Voor u ligt het eindrapport van het onderzoek naar de schooltassenproblematiek in de eerste klassen van het voortgezet onderwijs.

De zware boekentassen van leerlingen in de het voortgezet onderwijs staan al een aantal jaren in de belangstelling. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft naar aanleiding van de aanhoudende klachten over de zware boekentas een hernieuwd onderzoek laten uitvoeren naar de mogelijkheden om het gewicht van de boekentas te verminderen.

In dit rapport presenteert het IVA Tilburg de resultaten van de bezoeken aan vier scholen die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Wij zijn de leerlingen van de deelnemende scholen zeer erkentelijk voor hun bereidwilligheid om op de weegschaal plaats te nemen en de inhoud van hun tas te bediscussiëren. De directieleden en docenten willen wij bedanken voor de informatieve gesprekken over het beleid dat hun school voert ten aanzien van de schooltassen.

Tenslotte willen we de begeleidingscommissie bedanken voor de bijdrage die zij hebben geleverd aan de uitvoering van het onderzoek en de totstandkoming van het rapport. De begeleidingscommissie bestond uit: Rob Damwijk, Joselien Dols, Monique van der Grijp, Anja Luxemburg, Valentijn de Neve, Anje Ros en Wim Vermeulen.

Vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen werd dit onderzoek begeleid door Paul van Oijen, Peter Molenaar en Hildegard Nefs.

IVA Tilburg, maart 2002

Linda Sontag

Berber Tolsma

Hélène van Diemen

Inhoudsopgave

Pag.

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding tot het onderzoek	2
1.2	Doel van het onderzoek	2
1.3	Opzet van het onderzoek	3
1.4	Leeswijzer	4
2	Het gewicht van de schooltas	7
2.1	Kenmerken onderzoeksgroep	7
2.2	De schooltas	8
2.3	Gebruik kluisjes	11
2.4	Ervaren gewicht van de tas door de leerlingen en rug-, nek- en schouderklachten	12
2.5	Veranderingen ten opzichte van de eerste meting	13
3	Schooltassenbeleid	15
3.1	Casusbeschrijvingen	15
3.1.1	School A	15
3.1.2	School B	19
3.1.3	School C	23
3.1.4	School D	26
3.2	Samengevat	29

4	De workshops met de leerlingen	33
4.1	De eerste workshop	33
4.1.1	Waarom is de tas zwaar?	34
4.1.2	Tips van de leerlingen zelf	34
4.1.3	Reacties op tips van commissie Boekentas	36
4.1.4	De voorlichting	38
4.2	De tweede workshop	38
4.2.1	De maatregelen van de eerste workshop nogmaals besproken	39
4.3	De derde meting	41
4.3.1	Mening van de leerlingen over de mogelijkheden om het gewicht te verminderen	41
5	Overzicht en aanbevelingen	43
5.1	Overzicht resultaten	43
5.2	Aanbevelingen	46
	Bijlagen	49
	Bijlage 1: Tabel met gewichten drie metingen	51
	Bijlage 2: Aanbevelingen uit het rapport van de commissie 'Boekentas'	53
	Bijlage 3: Leidraad interview 'Schooltassen' met schoolleiding	55
	Bijlage 4: Leidraad interview 'Schooltassen' met docenten	57
	Bijlage 5: Vragenlijst 'Schooltassenproblematiek'	59

1 Inleiding

De zware boekentassen van leerlingen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs staan al een aantal jaren in de belangstelling. In 1998 is naar aanleiding van protesten van ouders, leerlingen en scholen een commissie ingesteld om de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen te informeren over de aard en omvang van de problematiek van de (te) zware schooltassen en over eventuele gezondheidsrisico's en gevaren bij deelname aan het verkeer. Deze commissie 'Boekentas' constateerde dat de belangrijkste oorzaken voor het toegenomen gewicht van de schooltassen waren gelegen in de invoering van de basisvorming, de uitgave van meer boeken per vak (theorieboeken en werkboeken) en zwaardere boeken. De commissie heeft in haar eindrapport 'Schooltas: draagbaar of ondraaglijk¹' een flink aantal aanbevelingen gedaan om het gewicht van de schooltas te doen verminderen. Deze tips en adviezen zijn zowel op leerlingen als op school en ouders gericht. Zo wordt bijvoorbeeld de schoolleiding en docenten geadviseerd leerlingen samen te laten doen met boeken, blokuren in te voeren en kluisjes ter beschikking te stellen. Leerlingen zelf kunnen er op letten dat zij geen onnodige spullen meenemen en hun tas goed tillen en dragen. Ouders kunnen er op toezien dat hun kind een goede schooltas koopt. De volledige aanbevelingen van de commissie zijn als bijlage in dit rapport opgenomen.

---

1 Commissie Boekentas. 1998. Schooltas: draagbaar of ondraaglijk? Eindrapport commissie Boekentas.

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In 1999 is een onderzoek² uitgevoerd naar de zwaarte van de schooltas en de samenhang met lichamelijke klachten van scholieren. Het verband tussen het gewicht van de schooltas en nek-, rug- en schouderklachten van de leerlingen is in dit onderzoek niet vastgesteld. Niettemin maakt men zich nog steeds zorgen over de effecten van de zware schooltas op de gezondheid van de leerlingen gezien de hernieuwde aandacht die in 2001 voor het probleem in de media is ontstaan. Het vermoeden bestaat dat scholen weinig hebben gedaan met de geformuleerde aanbevelingen van de commissie Boekentas en dat deze veelal in de bureaula zijn verdwenen. De blijvende klachten over de schooltas zijn aanleiding geweest voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen om een hernieuwd onderzoek in te stellen naar de schooltassenproblematiek en de manier om deze aan te pakken.

1.2 Doel van het onderzoek

Omdat het sturen van een lijst met tips en adviezen naar de scholen geen oplossing bleek te zijn voor het schooltassenprobleem is het vervolgonderzoek naar de schooltassenproblematiek gericht op het vinden van een bruikbare werkwijze om het gewicht van de schooltas te doen verminderen. Onderzocht wordt of het geven van voorlichting aan leerlingen een bruikbare methode hiervoor is. Het onderzoek kent meerdere doelen. Ten eerste wordt gefocust op de tips die al door de commissie Boekentas zijn geformuleerd. Getracht wordt bij school en leerlingen te achterhalen wat er gebeurd is met de aanbevelingen die de commissie Boekentas destijds heeft gedaan, of deze op school uitgevoerd worden, of ze haalbaar zijn of niet en wat er eventueel zou moeten gebeuren om deze tips wel uitvoerbaar te maken. Ten tweede wordt getracht leerlingen bewust te maken van het probleem en hen een actieve houding in de oplossing hiervan te laten aannemen. Dit gebeurt door leerlingen zelf over het probleem te laten nadenken en hen oplossingen te laten bedenken en door het geven van voorlichting middels het bespreken van de tips en adviezen van de commissie. Bekeken wordt of deze werkwijze effect heeft op het gewicht van de schooltas en de houding van de leerlingen en of deze eventueel ook toegepast kan worden bij andere scholen. Ten derde is het, om nogmaals de omvang van het probleem

---

2 Dols, J.J.C.M en Ch. Van Gent. 1999. Te zwaar of niet te zwaar: een kwestie van gewicht. Een onderzoek naar de belasting door schooltassen bij eerste en tweede klassers in de regio Arnhem en de regio Achterhoek. Scriptie TNO.

vast te stellen, noodzakelijk om te weten hoe het staat met het gewicht van de schooltas.

De volgende onderzoeksvragen zijn geformuleerd:

- In hoeverre maken schoolleiding, leraren en leerlingen gebruik van de tips uit het rapport van de commissie Boekentas, welke knelpunten signaleren zij daarbij en welke oplossingen zien zij daarvoor?
- In hoeverre is het mogelijk om via het geven van voorlichting aan leerlingen en het stimuleren van een actieve houding ten aanzien van de schooltas het gewicht van de schooltas te doen verminderen?
- Wat is de stand van zaken met betrekking tot het gewicht van de schooltassen?

1.3 Opzet van het onderzoek

De geselecteerde scholen

Het onderzoek wordt uitgevoerd daar waar het probleem het grootst is, namelijk in de brugklassen (van scholen voor voortgezet onderwijs). Om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de problematiek en de mogelijke oplossingen is gekozen om scholen met een verschillende functie te benaderen. In totaal nemen er vier scholen deel aan het onderzoek, drie scholen zijn gesitueerd in de stad, één school ligt in een dorp. Bij de geselecteerde scholen zitten twee zogenaamde 'streekscholen'. Deze scholen worden vooral bevolkt door leerlingen uit de streek, die vaak ver moeten fietsen of met het openbaar vervoer naar school komen. De derde school vervult een buurtfunctie en wordt gekenmerkt door een relatief hoog percentage allochtone leerlingen. De laatste school vervult geen bijzondere functie en kent een doorsnee populatie.

Aangezien per school drie brugklassen werden bezocht, stelde dit eisen aan de grootte van de school. Drie van de scholen zijn brede scholengemeenschappen, zij verzorgen onderwijs op alle niveaus (vbo tot vwo). Eén van de scholen is een agrarisch opleidingscentrum (AOC) en verzorgt alleen onderwijs op vmbo-niveau.

De twaalf geselecteerde klassen binnen de scholen vertegenwoordigen alle niveaus: er zijn drie klassen voor vbo/mavo, vier klassen voor mavo/havo, vier klassen voor havo/vwo en één vwo-klas bezocht. In totaal nemen 302 leerlingen deel aan het onderzoek, het aantal leerlingen per klas varieert van 23 tot 29.

De metingen

Elke school wordt drie maal bezocht. De eerste twee bezoeken hebben plaatsgevonden tussen september en november 2001. Tussen het eerste en tweede bezoek zat een periode van vier tot zes weken. Tijdens het eerste bezoek zijn docenten geïnterviewd over de aanpak van het schooltassenprobleem op school. Het doel van het interview was het vaststellen van de rol van leraren en het onderwijskundig en organisatiebeleid van de school ten aanzien van het veroorzaken van een te groot gewicht van schooltassen. Tevens werd in kaart gebracht welke rol leraren en beleid kunnen spelen bij het realiseren van oplossingen. Als laatste werd achterhaald wat knelpunten zijn die er toe leiden dat de maatregelen die in de brochure zijn voorgesteld niet zijn ingevoerd.

Tijdens het eerste en tweede bezoek zijn er workshops voor de leerlingen van de brugklassen verzorgd en zijn de leerlingen en hun tassen gewogen. Het doel van de workshops was het wegen van leerlingen en schooltassen, het voeren van een discussie met de leerlingen over de (oorzaken van de) zwaarte van de schooltas en het geven van voorlichting over mogelijkheden om de zwaarte te beperken. Ook werden met hen de tips en adviezen uit de brochure besproken.

De scholen zijn in januari 2002 voor de derde keer bezocht. Tijdens dit bezoek is een gesprek gevoerd met de schoolleiding over de problematiek. Tevens hebben alle leerlingen een korte vragenlijst ingevuld en is een willekeurige selectie van vijf leerlingen per klas nogmaals gewogen.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport worden onze bezoeken aan de scholen en de resultaten van de gesprekken en de vragenlijst beschreven.

In hoofdstuk 2 is te lezen wat de stand van zaken met betrekking tot de zwaarte van de schooltas is. Hoe zwaar is de tas eigenlijk en verschilt dit per bezoek en per klas? Dit hoofdstuk gaat tevens over de resultaten van de vragenlijst die de leerlingen hebben ingevuld. Hebben zij rug-, nek- of schouderklachten, wat nemen ze mee in hun tas en hoe gaan zij met hun kluisje om?

In hoofdstuk 3 wordt het schooltassenbeleid van de scholen beschreven aan de hand van de gesprekken die met de docenten en de schoolleiding zijn gevoerd. Hoe groot is het probleem van het gewicht van de schooltassen, voeren de scholen beleid om het gewicht te verminderen, hoe geven zij dit dan vorm?

Hoofdstuk 4 beschrijft de workshops met de leerlingen.

In hoofdstuk 5 tenslotte worden de resultaten samengevat en conclusies geformuleerd. Wat ligt binnen de mogelijkheden van scholen en leerlingen om het

gewicht van de schooltas te verminderen en aan welke voorwaarden moet dan worden voldaan?

2 Het gewicht van de schooltas

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van het wegen van de leerlingen en de tassen en worden de resultaten van de vragenlijst die de leerlingen hebben ingevuld besproken.

Tijdens de workshops op de scholen zijn de leerlingen gewogen, eerst met hun schooltas en vervolgens zonder hun schooltas. Hierdoor was te bepalen wat het gewicht van de schooltas is en welk percentage dit is van het lichaamsgewicht van de leerling.

Bij de eerste en tweede weging werden de leerlingen op de weegschaal gezet. Tijdens de eerste meting werd ook aan de leerlingen gevraagd op welke manier zij naar school reisden. Tijdens ons derde bezoek hebben de leerlingen een korte vragenlijst ingevuld en is uit elke klas een selectie van vijf leerlingen gewogen. Het wegen vond de eerste en tweede keer plaats tijdens de workshop en de derde keer tijdens het invullen van de vragenlijst. De weegschaal werd op de gang neergezet en de leerlingen gingen om de beurt de klas uit om gewogen te worden. Het wegen was niet verplicht, als een leerling niet gewogen wilde worden, werd alleen het gewicht van de schooltas genoteerd. Het wegen van de leerlingen vond plaats nadat zij hun kluisje hadden gebruikt (indien zij de beschikking daar over hadden). De gewichten die genoteerd zijn, zijn dus de gewichten tijdens het verblijf op school en niet die waarmee de leerlingen van huis naar school en van school naar huis reizen.

2.1 Kenmerken onderzoeksgroep

In totaal zaten er 302 leerlingen in de twaalf brugklassen die wij hebben bezocht. De eerste meting van het gewicht van de schooltas is gedaan bij 288

leerlingen, de tweede meting bij 293 leerlingen. De vragenlijst is door 275 leerlingen ingevuld.

Geslacht en leeftijd

De onderzoeksgroep bestaat uit 155 jongens en 147 meisjes, een ongeveer gelijke verdeling. De gemiddelde leeftijd van de leerlingen is ruim twaalf jaar. De jongste leerling is elf en de oudste vijftien.

Gewicht leerlingen

De individuele gewichten van de leerlingen variëren sterk. De zwaarste leerling in dit onderzoek weegt 94.2 kilo, de lichtste 23.1 kilo. Het gemiddelde gewicht van de leerlingen bedraagt ruim 50 kilo. De meisjes zijn gemiddeld genomen iets zwaarder dan de jongens. Enkele leerlingen (vijf) wilden zelf niet worden gewogen. Van hen is alleen het gewicht van de schooltas genoteerd.

Reistijd en vervoermiddel

Het overgrote deel van de leerlingen (80%) komt met de fiets naar school en ongeveer vijftien procent met de bus. De overige vijf procent komt op een andere manier naar school (lopend, taxi). Van degenen die met de fiets naar school gaan varieert de reistijd van vijf tot 75 minuten. Op de scholen met een streekfunctie is de reistijd het langst. Eén klas op een van deze scholen (school D) is samengesteld uit -op één na- leerlingen uit hetzelfde dorp, die 45 minuten moeten fietsen naar school.

Van de leerlingen op school C komt ruim de helft (58%) met de bus naar school. Deze school heeft met een vervoersmaatschappij een contract afgesloten voor het vervoer van de leerlingen. De bus arriveert 's morgens twee keer en 's middags zijn er twee vertrekmomenten. Het rooster van deze school is hierop ook aangepast. De gemiddelde reistijd van deze leerlingen bedraagt 45 minuten. Een aantal leerlingen moet alvorens in de bus te kunnen stappen ook nog naar de vertrekhalte fietsen.

Van de leerlingen geeft 45 procent aan onder schooltijd wel eens naar een andere locatie van de school te moeten reizen (per fiets of lopend).

2.2 De schooltas

Type schooltas

Bijna alle leerlingen (96%) dragen een rugzak naar school. Slechts een klein percentage (4%) geeft aan een ander type schooltas te hebben. De leerlingen

gebruiken een grote diversiteit aan rugzakken, de rugzakken variëren enorm in grootte, volume en materiaal.

Vervoer schooltas

De manier waarop de leerlingen die met de fiets naar school gaan hun schooltas meenemen verschilt. Het grootste deel van deze leerlingen (39%) draagt de schooltas achter op de bagagedrager, onder de snelbinders. Daarnaast draagt 31 procent de schooltas achter op hun rug. De rest van de leerlingen, bijna een kwart (22%), draagt de schooltas ook achterop hun rug, maar laat de tas achter op de fiets 'hangen'.

Inhoud tas

Wat nemen de leerlingen allemaal mee in hun tas? Gemiddeld nemen de leerlingen zeven dingen mee naar school in hun schooltas. Alle leerlingen geven aan dat ze schrijfspullen, een agenda en schoolboeken meenemen naar school. Het grootste deel van de leerlingen neemt tevens mappen of schriften (91%) en een lunch (92%) mee. Driekwart van de leerlingen stopt ook geld en sleutels in de schooltas. Bijna de helft neemt z'n mobiele telefoon in hun schooltas mee naar school. Spullen die slechts door een klein gedeelte van de leerlingen wordt meegenomen in de schooltas zijn: een regenpak (25%), walkman of discman (15%), leesboeken of stripboeken (9%) en andere spullen (15%).

Gewicht van de schooltas

De tassen werden tijdens onze eerste twee bezoeken onder vrijwel identieke omstandigheden gewogen. We bezochten de klassen op dezelfde dag in de week om roosterwijzigingen die de inhoud en daarmee de zwaarte van de tas zouden beïnvloeden zoveel mogelijk te voorkomen. Bij het vaststellen van het gewicht van de tas werd geen onderscheid gemaakt tussen de inhoud van de tas en de tas zelf, wij waren immers geïnteresseerd in de totale belasting van de leerling. Het kan dus voorkomen dat een leerling die minder overbodige spullen in zijn tas heeft toch een zwaardere tas heeft dan een leerling met een discman in zijn tas.

Het gemiddelde gewicht van de schooltassen tijdens de eerste meting bedroeg bijna 6,4 kilo. Tijdens de tweede meting was het gemiddelde gewicht met iets meer dan 0,2 kilo afgenomen, naar 6,2 kilo. Zowel per klas als per school variëren de gemiddelde gewichten behoorlijk. Het laagste gemiddelde gewicht per klas bij de eerste meting was 3,9 kilo, het hoogste 8,7. Bij de tweede meting was dit 3,8 en 8,4 kilo. Tijdens de derde meting (gebaseerd op vijf leerlingen

per klas) was het gemiddelde gewicht van de schooltassen 5,3 kilo. De lichtste tas woog 3,6 en de zwaarste 7,5 kilo.

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de gemiddelde gewichten van de schooltas per school en per klas bij de eerste, tweede en derde meting, alsmede van het gewicht van de tas uitgedrukt in het percentage van het lichaamsgewicht.

Tabel 2.1: Gemiddeld gewicht van de schooltas in kilo's en het gemiddelde gewicht van de schooltas gerelateerd aan het lichaamsgewicht in percentages (n=302*).

	meting 1		meting 2		meting 3**	
	gewicht tas	gewicht tas gerelateerd aan het lichaamsgewicht	gewicht tas	gewicht tas gerelateerd aan het lichaamsgewicht	gewicht tas	gewicht tas gerelateerd aan het lichaamsgewicht
School A	6.0	12.4%	5.7	11.8%	5.3	10.4%
klas 1	5.5	10.6%	5.4	10.3%	5.9	11.7%
klas 2	7.1	14.5%	6.5	13.3%	4.9	8.7%
klas 3	5.5	12.0%	5.4	11.8%	5.1	11.0%
School B	7.8	16.8%	7.3	15.2%	5.9	11.1%
klas 1	7.1	14.6%	7.0	14.1%	6.5	10.5%
klas 2	7.7	16.9%	7.2	15.1%	5.5	11.6%
klas 3	8.7	18.9%	7.8	16.4%	5.8	11.3%
School C	7.2	14.2%	7.3	14.3%	5.6	10.7%
klas 1	7.6	14.6%	7.2	13.9%	4.1	9.5%
klas 2	6.1	11.4%	6.2	11.6%	5.3	8.4%
klas 3	8.0	16.6%	8.5	17.4%	7.5	14.1%
School D	4.4	9.3%	4.2	8.8%	4.3	9.0%
klas 1	3.9	7.6%	3.8	7.3%	4.3	7.8%
klas 2	4.5	10.6%	4.2	9.8%	5.0	11.6%
klas 3	4.8	9.6%	4.6	9.3%	3.6	7.7%

* In de bijlage is een uitgebreide tabel van de resultaten van de metingen opgenomen (n, minimum, maximum en standaarddeviatie per klas).

** Tijdens de derde meting zijn 5 leerlingen uit iedere klas nogmaals gewogen. Deze leerlingen zijn at random gekozen. In tegenstelling tot de eerste en tweede meting vond deze derde meting niet in alle gevallen op dezelfde weekdag met hetzelfde lesprogramma plaats.

De verschillen in gewichten tussen klassen worden waarschijnlijk voor het grootste deel door verschillen in roosters verklaard. Opvallend is wel dat tijdens de eerste twee metingen het gewicht van de schooltassen in alle drie de klassen van school D aanzienlijk lager is dan op de andere scholen. Uit de rest van dit

hoofdstuk zal blijken dat dit vooral te verklaren valt uit het feit dat op deze school actief gebruik wordt gemaakt van de kluisjes. Veel van de leerlingen van de school wisselen tijdens de pauzes hun boeken. In hoofdstuk 3 zal aandacht worden besteed aan het schooltassenbeleid dat deze school voert.

Het gemiddelde gewicht van de schooltassen is op drie van de vier scholen tussen de eerste en tweede meting weliswaar iets afgenomen, maar de verschillen zijn dermate gering dat ze waarschijnlijk verklaard moeten worden door toevallige omstandigheden, zoals bijvoorbeeld een gewijzigd rooster of een natte schooltas vanwege de regen. Het verschil met de derde meting is echter groter. Omdat deze meting door roosterwijzigingen onder andere omstandigheden plaatsvond dan de eerste twee metingen (selectie van vijf leerlingen, andere roosters e.d.) is de vergelijkbaarheid met deze niet goed mogelijk. Met de derde meting wordt het positieve beeld dat van school D bestaat enigszins genuanceerd. De tassen zijn hier in twee klassen zelfs in gewicht toegenomen. Ondanks deze lichte toename blijven zij nog steeds de school met de lichtste tassen.

Als we kijken hoe het gewicht van de tassen percentueel gerelateerd is aan het lichaamsgewicht, zien we dat dit percentage in vrijwel alle klassen boven de tien procent ligt. Wanneer deze norm¹ gehanteerd wordt, valt 30% daarbinnen en draagt ongeveer 70 procent van de leerlingen een zware tas.

2.3 Gebruik kluisjes

Op alle scholen zijn kluisjes aanwezig. Wanneer gekeken wordt naar het percentage van de leerlingen die een kluisje heeft dan blijkt dat de meerderheid (85%) van de leerlingen (n=275) een kluisje heeft op school. Op school B is het huren van een kluisje door leerlingen zelfs verplicht. Op school C heeft de meerderheid van de leerlingen (n=67) géén kluisje. Een reden hiervoor is onder andere dat op deze school (nog) niet voldoende kluisjes aanwezig zijn voor alle leerlingen. Op deze school mogen de leerlingen bovendien tijdens de pauzes niet in het schoolgebouw, dus is het voor hen niet goed mogelijk de kluisjes te gebruiken voor het opbergen van hun boeken.

---

1 Idealiter zou het gewicht van de tas niet meer dan 10% van het lichaamsgewicht moeten zijn. Deze maximale belasting wordt echter niet door wetenschappelijk onderzoek onderbouwd (Commissie Boekentas, 1998).

De meerderheid (55%) van de leerlingen die een kluisje hebben, gebruikt het kluisje niet om gedurende een schooldag schoolspullen in te laten. Een uitzondering hierop zijn de leerlingen van school D. Bijna alle leerlingen (90%) op deze school stoppen een deel van de schoolspullen gedurende de schooldag in hun kluisje.

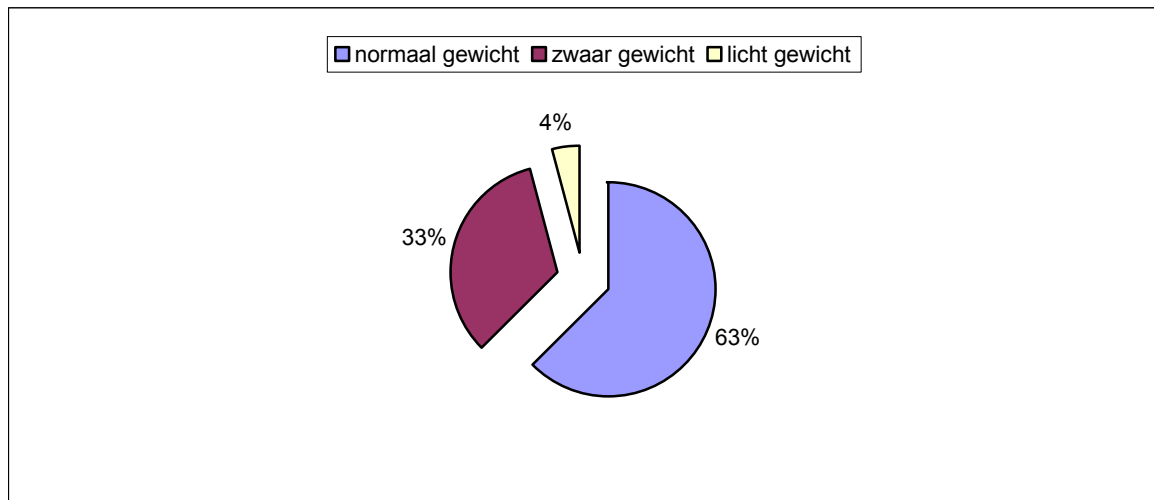
De kluisjes worden door een meerderheid van de leerlingen veelal alleen gebruikt voor het opbergen van hun jas en gymspullen. Als redenen voor het niet gebruiken van de kluisjes voor het wisselen van boeken worden onder andere genoemd 'het gedrang bij de kluisjes tijdens de pauzes', 'de kluisjes zijn niet groot genoeg voor alle spullen' en 'de kluisjes zijn te ver weg'.

2.4 Ervaren gewicht van de tas door de leerlingen en rug-, nek- en schouderklachten

Iets meer dan eenderde (36%) van de leerlingen heeft volgens eigen zeggen de afgelopen drie maanden wel eens last gehad van zijn of haar *rug*. Van deze 99 leerlingen kan meer dan de helft een duidelijke oorzaak aangeven voor deze rugklachten. De overige leerlingen weten geen duidelijke oorzaak voor hun klachten. Een klein percentage van de leerlingen met klachten (11%) geeft aan dat de oorzaak van de rugklachten een direct gevolg is van een ongeluk of blessure. Eenzelfde percentage leerlingen geeft aan dat de oorzaak gelegen is in een (ernstige) aandoening van de rug/wervelkolom. Andere oorzaken die leerlingen noemen zijn vooral de zware tas en het verkeerd dragen van de tas.

Van de leerlingen zegt meer dan de helft (56%) wel eens last van *nek en/of schouders* gehad te hebben in de afgelopen drie maanden. Een klein percentage (8%) heeft zelfs vaak last van nek en/of schouders gehad. De helft van deze 154 leerlingen weet zelf een duidelijke oorzaak van deze klachten. Een klein percentage (5%) geeft aan dat deze klachten veroorzaakt worden door (ernstige) aandoeningen van de nek en/of schouders. Daarnaast geeft zes procent aan dat hun nek- en/of schouderklachten het directe gevolg zijn van een ongeluk of blessure. De meerderheid van de leerlingen geeft andere oorzaken voor deze klachten. Evenals bij de rugklachten wordt hier ook als voornaamste oorzaak de zwaarte van de tas genoemd. Ook het gymmen wordt meerdere malen als oorzaak voor nek- en/of schouderklachten genoemd.

De meerderheid van de leerlingen (63%) vindt het gewicht van hun schooltas normaal. Daarentegen vindt eenderde van de leerlingen hun schooltas te zwaar.

Figuur 2.2: Het oordeel van leerlingen over het gewicht van hun schooltas, in percentages (n=264).

Wanneer het oordeel van de leerlingen op de verschillende scholen vergeleken wordt, dan valt op dat de leerlingen van school B het gewicht van de schooltas het zwaarst vinden. De leerlingen van school D vinden het gewicht van hun schooltas het meest normaal.

2.5 Veranderingen ten opzichte van de eerste meting

Aan de leerlingen is gevraagd of ze meer op de inhoud (en de manier van dragen) van hun schooltas zijn gaan letten sinds er aandacht is besteed aan dit onderwerp. Ruim 20 procent van de leerlingen zegt er meer attent op te zijn sinds ons bezoek.

Gevraagd naar wat ze dan anders zijn gaan doen met de schooltas antwoordt ruim een derde van deze leerlingen dat ze meer gebruik zijn gaan maken van hun kluisje. Eveneens eenderde van de leerlingen is meer gaan letten op de dingen die ze meenemen en laat overbodige spullen uit de schooltas. Een klein aantal leerlingen heeft veranderingen aangebracht in de manier waarop ze de tas tillen en dragen.

Bijna 80 procent van de leerlingen heeft dus niets veranderd aan de manier waarop ze met hun schooltas omgaan. Op de vraag naar de reden hiervan ant-

woordt ruim eenderde van deze leerlingen dat ze dat niet nodig vonden omdat ze geen rug- of schouderklachten hebben en omdat ze de tas niet te zwaar vinden. Een aantal leerlingen (20%) is van mening dat ze het al goed deden en er weinig verbeterd kon worden. Bijna vijftien procent van de leerlingen vindt het niet belangrijk of heeft geen zin om iets te veranderen. De overige leerlingen antwoorden dat ze niet weten waarom ze niets veranderd hebben of dat ze het zijn vergeten.

3 Schooltassenbeleid

Dit hoofdstuk gaat in op het schooltassenbeleid dat op de vier onderzochte scholen gevoerd wordt. Om zicht te krijgen op dit beleid zijn interviews met docenten en leidinggevenden (bijvoorbeeld conrector of brugklascoördinator) gehouden. Tijdens deze interviews is ingegaan op het probleem van de zware schooltassen, de oorzaken van dit probleem, het beleid van de school ten aanzien van de schooltassen, maatregelen die de docenten en de schoolleiding zelf (zouden kunnen) nemen, knelpunten die zij signaleren en mogelijke tips om het probleem aan te pakken. De interviews geven informatie over de knelpunten en aanbevelingen die er op schoolniveau zijn ten aanzien van de schooltassenproblematiek.

In paragraaf 3.1 zal een beschrijving van de situatie per school gegeven worden. In paragraaf 3.2 worden vervolgens per onderwerp kort de resultaten weergegeven.

3.1 Casusbeschrijvingen

3.1.1 School A

School A is een grote scholengemeenschap in een middelgrote stad. De school vervult een streekfunctie. Er zijn gesprekken gevoerd met drie docenten en met de conrector onderbouw.

Het probleem van de zware schooltas

De docenten herkennen de problematiek van de zware schooltassen direct en ook de conrector geeft aan dat het een zorgpunt is. Hij vertelt dat de school een zorgzame school wil zijn en daar hoort aandacht voor deze problematiek bij. Leerlingen (vooral brugklassers) klagen er wel eens over, maar het zijn met

name de ouders die het aan de kaak stellen. Vooral voor kleine leerlingen kan het veel te zwaar zijn. De tassen zijn zwaar omdat er simpelweg te veel boeken meegenomen moeten worden. In het studiehuis wordt veel gewerkt met werkboeken, wat nog meer boeken betekent dan dat er vroeger waren. Sommige vakken hebben naast tekst- en werkboeken ook nog andere extra boeken. Zo moeten de leerlingen bij godsdienst verplicht een bijbel meenemen en bij Nederlands soms een leesboek. De conrector vertelt dat veel methoden het werkboek ook al op een cd-rom uitgeven; het is nu dus nog dubbelop. Sommige docenten overwegen daarom om de werkboeken weg te laten en alleen met de cd-rom te gaan werken.

De docenten van deze school voelen zich overgeleverd aan de macht van de uitgevers. Volgens hen zou het goed zijn als de uitgevers meer gewezen werden op de problematiek. Soms worden boeken al wel opgesplitst in twee delen. Dit is echter kostenverhogend, wat ook weer problematisch voor de ouders is. Als ouders moeten kiezen tussen een hoge boekenprijs en een zware tas, zullen ze waarschijnlijk toch voor het laatste kiezen. Er spelen sowieso altijd meer factoren mee bij het samenstellen van de boeken. Zo is er de laatste jaren veel meer aandacht gekomen voor de aantrekkelijkheid van boeken, en zijn er steeds meer plaatjes en dergelijke bij gekomen. Dit werkt ook niet bevorderlijk voor het gewicht van de boeken, zo menen de docenten en de conrector.

Schooltassenbeleid en maatregelen

Wat doet school A aan de schooltassenproblematiek? Mede naar aanleiding van het schooltassenproject is de school zich meer bewust geworden van de problematiek. Er is een aantal maatregelen genomen om de problemen aan te pakken en er zijn actiepunten geformuleerd¹. In die zin is er dus sprake van een schooltassenbeleid.

Zo is inmiddels het hebben van een kluisje verplicht gesteld. Ook wordt tijdens de mentorlessen voorlichting gegeven aan leerlingen over het vullen en dragen van de tassen. Ouders worden voorgelicht op een ouderavond voorafgaand aan het eerste leerjaar. Tevens worden de docenten gewezen op de problematiek. Hen wordt bijvoorbeeld bij het kiezen van nieuwe methoden meegegeven te overwegen of het werkboek genoeg meerwaarde heeft om aan te schaffen. Dit beleid wordt echter volgens de docenten niet zo strikt uitgevoerd dat bij het kiezen van een methode de diverse boeken op een weegschaal worden gezet en dat op basis van het gewicht een boek wordt gekozen. Daarvoor spelen natuurlijk ook andere factoren een te grote rol. De conrector is ook van mening dat er qua

---

1 Veel van deze zaken zijn (pas) in werking gesteld naar aanleiding van en tijdens het (onderzoeks)project. Het geeft dus niet helemaal de 'nulsituatie' aan.

omvang weinig keus is tussen methoden; zij lijken veel op elkaar. De keuze is vrijwel altijd gebaseerd op onderwijskundige en prijstechnische overwegingen. Voor een aantal vakken zijn naslagwerken en dergelijke op school aanwezig. Leerlingen hoeven bijvoorbeeld geen Bosatlas of woordenboeken mee naar school te nemen.

De docenten zijn van mening dat er op deze school wel maatregelen worden genomen, dat het gewicht van schooltassen geen vergeten factor is, maar dat er niet echt sprake is van een 'actief schooltassenbeleid' in de zin van een uitgebalanceerd systeem wat ook regelmatig de aandacht krijgt².

De docenten zelf nemen af en toe maatregelen ten aanzien van de schooltassenproblematiek. Eerder is het probleem van het werken met tekst- en werkboeken gesignaleerd; sommige docenten kiezen er voor om het werkboek niet aan te schaffen. Dit betekent wel wat meer werk voor de docent. Een andere maatregel van docenten is het expliciet aangeven welke boeken leerlingen voor welke les mee moeten nemen. Op deze manier nemen zij geen onnodige ballast mee. De belangrijkste zorg blijft volgens de conrector dat de leerlingen de goede spullen meenemen.

De brochure en de tips

In het gesprek met de docenten en de conrector zijn de tips uit de brochure 'Schooltas: draagbaar of ondraaglijk?' besproken. Deze brochure was overigens niet bekend bij de docenten. De conrector was wel op de hoogte van het bestaan van de brochure. Het soort tips dat in de brochure wordt gegeven wordt volgens de conrector vaak wel aan mentoren door gespeeld, maar door de vele wisselingen wordt er dikwijls niet veel mee gedaan.

Ten aanzien van de 'tips voor de schoolleiding en docenten' uit de brochure merken de docenten en de conrector een aantal problemen op. Het gaat om de volgende punten:

- Het leren aan leerlingen hoe zij hun schooltas moeten tillen, dragen en afdoen is op zich wel nuttig, maar stuit op problemen wanneer de aanbevelingen niet overeenkomen met wat 'stoer' is. Het gebeurt wel tijdens studielessen.
- Het is niet altijd verstandig om naslagwerken en dergelijke in het klaslokaal te hebben, vanwege vernielingen en bekladdingen. Atlassen en woordenboeken zijn in elk geval wel op school aanwezig.
- De aanwezigheid in de klas van extra (tekst)boeken is niet altijd praktisch en haalbaar. In het geval van de bijbel bijvoorbeeld, worden deze vaak

beklad en zijn ze op een gegeven moment niet toonbaar meer. Ook is het moeilijk om bij uitgeverijen presentexemplaren te krijgen. Extra boeken worden wel geregeld voor individuele (bijvoorbeeld hele kleine of gehandicapte) leerlingen. Het is prijstechnisch moeilijk, zo meent de conrector.

- De uitgeverijen hebben een behoorlijke machtspositie ten aanzien van de schoolboeken. Het bij hen aandringen op lichtere boeken lijkt de docenten geen gemakkelijke taak (en zien zij ook gedeeltelijk als verantwoordelijkheid van de ouders). De conrector wijst hierbij op de taken van de landelijke oudervertegenwoordiging en van het ministerie van OCenW.
- Toestemming geven om samen een boek te gebruiken vinden zowel de docenten als de conrector geen goed idee. Met name brugklassers kunnen dit niet aan (ze gaan 'klitten'), en er ontstaan andere problemen. Het geeft veel onrust en dat is niet goed, vooral niet in verband met zelfstandig werken. Als het ingevoerd zou worden, dan moet het systematisch.
- De school kan het de roostermaker niet aandoen om de roosters aan te passen aan piekdagen. Daar is het te complex voor, zo menen de docenten. De conrector vertelt dat het een wens is om theorie- en praktijkvakken meer te spreiden. Deze wens komt niet alleen voort uit zorgen over de tas, maar ook uit overwegingen met betrekking tot spreiding van huiswerkvakken.
- Blokuren impliceren niet altijd minder boeken, en brengen weer andere problemen met zich mee. Volgens de conrector is het voor de leerlingen ook niet fijn. Bij afwezigheid van een docent valt er een groot gat.
- Een kantine blijft altijd duurder dan de supermarkt, dus zullen ouders volgens de docenten hoogstwaarschijnlijk eten en drinken mee blijven geven. De conrector meent dat de kantine van de school al overdadig is. In principe hoeven leerlingen niets mee te nemen. En ze maken er ook veel gebruik van.

Welke maatregelen adviseren de docenten en de conrector?

De docenten geven zelf een aantal aanbevelingen voor de aanpak van de schooltassenproblematiek.

- Een gezamenlijke aanpak van school en ouders.
- Schoolleiders moeten krachtiger aan de bel trekken bij ministerie en uitgevers.

---

2 Dit is dus tijdens de eerste ronde (ons eerste schoolbezoek) gezegd; wellicht denken docenten er nu anders over.

- De kluisjes kunnen beter gebruikt worden, bijvoorbeeld door om de paar uren boeken te wisselen.
- De tassenindustrie zou specifieke tassen kunnen maken (modieus, maar stevig). Hier zouden uitgeverijen ook op in kunnen springen.
- De landelijke ouderraad zou aandacht aan het probleem kunnen besteden.
- De rol van informatie- en communicatietechnologie kan toenemen (alhoewel contacturen ook onmisbaar zijn in de ogen van de docenten).

Ook de conrector heeft nieuwe ideeën.

- Het zou goed zijn alleen een lesboek te gebruiken en de rest op cd-rom te zetten. Volgens hem kan dat goed op deze school, er zijn genoeg voorzelingen.
- E-learning zou ook een goede bijdrage kunnen leveren. Hogescholen en universiteiten lopen daarin al voorop. Elektronische opdrachten klaarzetten betekent minder gesjouw met de schooltas. Er zijn echter ook bezwaren. Leerlingen hebben volgens de conrector namelijk ook interactie nodig, een pedagoog om hen heen. En laptops zijn ook zwaar. Bovendien is er nog geen content (inhoud van software).
- Minder vakken in de basisvorming zou veel schelen.
- Het ministerie van OCenW praat al veel met uitgevers in verband met onderwijsvernieuwingen. Ook het gewicht van de boeken zou hierbij op de agenda moeten komen te staan. Als scholen is het moeilijk om uitgevers van dit soort ideeën te overtuigen. Zelfs de vereniging van schoolleiders kan maar moeilijk afspraken maken over de levertijden. De landelijke oudervertegenwoordiging en het ministerie hebben hier een taak.

3.1.2 School B

School B is een middelgrote school in een redelijk grote stad. Vrijwel alle leerlingen komen uit dezelfde stad; de school vervult een 'buurtfunctie'. Op deze school is in de eerste ronde met drie docenten en in de derde ronde met de conrector onderbouw gesproken.

Het probleem van de zware schooltas

Op deze school komt het signaal van de te zware schooltassen langs meerdere wegen. De leerlingen klagen wel eens over het gewicht van de schooltassen, maar dit is met name in het begin van het schooljaar, als ze er nog niet aan gewend zijn. Verder zien de docenten en de schoolleiding de leerlingen zelf sjouwen en trekken daaruit hun conclusies. En ouders vinden het wel vaak een pro-

bleem, vooral voor eerste- en tweedeklassers. Zij komen individueel met opmerkingen, maar ook het bestuur van de oudervereniging vraagt er aandacht voor.

De oorzaken van de zware tassen zoeken de docenten en de conrector vooral in het grote aantal boeken per vak. Vroeger was er voor ieder vak één boek, nu vaak twee, en komen daar nog de werkmappen en stencils bij. Ook zijn de boeken op zichzelf zwaarder geworden door gebruik van zwaarder papier, ruim opgezette tekst en veel plaatjes, foto's en tekeningen om de tekst te verluchten. Dit wijten de docenten met name aan de uitgevers, die hier ook financieel de vruchten van kunnen plukken. Sowieso wijzen de docenten op de verantwoordelijkheid van uitgeverijen. Eigenlijk zou het ministerie hen moeten verplichten tot het lichter maken van het boekenpakket. De conrector vertelt dat de selectie van methoden bij de vaksecties ligt, maar dat het bestuur van de oudervereniging ook een vinger in de pap heeft. Dit bestuur stelt namelijk criteria op (waaronder 'gewicht van het boek'). Vaksecties moeten aan het bestuur vervolgens verantwoorden hoe zij daar bij de keuze van methoden mee om zijn gegaan.

Een andere reden voor de zware schooltassen is dat er ook meer vakken dan voorheen zijn, zo meent de conrector. De docenten noemen nog als reden dat de leerlingen soms te veel meenemen, zoals woordenboeken. En verder dragen de leerlingen de tassen verkeerd, namelijk laag op de rug. Dit heeft met imago te maken. Ook op de fiets houden ze de tassen vaak op de rug.

Schooltassenbeleid en maatregelen

Een 'actief schooltassenbeleid' zou de conrector het niet durven noemen, maar vanuit de schoolleiding wordt wel wat aandacht besteed aan de problematiek, vanuit het belang voor de kinderen zelf. Af en toe wordt het onder de aandacht van docenten gebracht. De klassenleraren van de brugklassen hebben de opdracht na te denken hoe er mee om te gaan en de leerlingen voor te lichten. De leerlingen moet namelijk geleerd worden op de juiste momenten ook de juiste boeken mee te nemen. Ook heeft de conrector een keer een brief aan de sectievoorzitters geschreven, met de vraag eens te overwegen het vak twee keer op één dag of in blokuren te plannen. Het motief voor deze brief was onderwijsinhoudelijk, maar zijdelings hadden ook de schooltassen hiermee te maken. Destijds kwam vrij weinig reactie op die brief, maar nu lijkt het toch al meer te gebeuren.

Op deze school is het verplicht één kluisje per gezin te huren. Naast deze maatregel kan er volgens de docenten niet echt gesproken worden van een actief schooltassenbeleid. Volgens hen ligt dit met name aan het niet voorhanden zijn

van goede oplossingen. Ouders en leerlingen worden nog wel voorgelicht, maar volgens de docenten heeft dit niet veel nut.

De docenten proberen zelf rekening te houden met de schooltassenproblematiek door zo duidelijk mogelijk aan te geven wat leerlingen wel en niet mee moeten nemen. Soms moeten brugklassers er herhaaldelijk op worden gewezen bepaalde onnodige dingen, zoals woordenboeken, niet mee te nemen.

De brochure en de tips

De tips uit de brochure 'Schooltas: draagbaar of ondraaglijk' kennen de docenten niet. Bij de conrector is de brochure wel bekend. Hij weet niet of het destijds is doorgespeeld aan de docenten, maar er is een kans van niet. Hij denkt overigens dat regelmatige media-aandacht voor het probleem, af en toe een brief van de school en voorlichting door klassenleraren effectiever is dan het 'in het postvak doen' van de brochure. Hij is van mening dat de schooltassen de afgelopen jaren genoeg (media-)aandacht hebben gekregen, dus iedere docent moet daar wel iets van hebben meegekregen en zich dus bewust zijn van de problematiek.

Zowel de docenten als de conrector hebben een aantal bezwaren bij de door de commissie 'Boekentas' geformuleerde tips voor de schoolleiding en docenten. De schoolleiding staat daarbij wat positiever tegenover de tips dan de docenten.

- Zo zijn extra tekstboeken volgens de docenten niet realiseerbaar, zowel vanwege ruimtegebrek als om financiële redenen.
- Ook het samen laten doen met boeken vinden de docenten geen goed idee; iedere leerling heeft immers zijn eigen tempo, en differentiatie staat hoog in het vaandel. De conrector vindt dit echter wel een goede tip.
- Het invoeren van blokuren stuit ook op veel bezwaren, bij docenten zowel als bij leerlingen. Toch geeft de conrector aan dat het langzamerhand meer gebeurt en dat men er ook wat positiever over wordt.
- Het gebruik van kluisjes wordt volgens de conrector nadrukkelijk gestimuleerd. Volgens hem worden ze ook in groten getale gebruikt. De docenten merken op, dat veel leerlingen het lastig vinden om in de pauzes boeken te gaan wisselen. (Ze worden op deze school met name voor het opbergen van jassen en gymspullen gebruikt).
- Bij uitgeverij aandringen op lichtere boeken achten de docenten niet hun taak. De conrector wijst op de keuzemogelijkheid die de vaksecties zelf hebben.
- De tip om roosters zo op te stellen dat er geen piekdagen zijn in de zwaarte van de tassen stuit op groot protest. Er moet al met veel andere factoren rekening worden gehouden bij het roosteren en er zijn ook vaak wijzigin-

gen en problemen. Rekening houden met piekdagen kan er niet nog eens bij.

- Tenslotte de tip over de goede kantine met eten en drinken tegen voordelige prijzen. Hoewel de kantine volgens de conrector vrij veel gebruikt wordt, lijkt deze tip niet realistisch in verband met de hogere prijzen die het cateringbedrijf hanteert en ouders die voorkeur aan de supermarkt zullen blijven geven.

Een goede tip uit de brochure is het leren aan de leerlingen hoe zij hun tas moeten tillen, dragen en afdoen. Dit zou een punt van aandacht kunnen zijn. De conrector geeft aan dat ook de tip over de voorlichting aan leerlingen en ouders over de aanschaf van een goede schooltas al navolging kent. Zij krijgen hierover in ieder geval een brief. Dit wordt overigens ook gedaan vanuit het oogpunt van de bescherming van boeken.

Welke maatregelen adviseren de docenten en de conrector?

De docenten willen overwegen of het studiewerkschrift nog wel verplicht meegenomen moet worden. Dit schrift moet altijd door de leerlingen meegenomen worden, terwijl zij het nauwelijks nodig hebben. Verder vinden zij het moeilijk nog andere oplossingen te verzinnen. Zoals aangegeven spelen de uitgeverijen in de optiek van de docenten de hoofdrol en zij zouden daarom aangesproken moeten worden, door het ministerie. Bijna alle overige oplossingen stuiten op nieuwe bezwaren. School B vindt het zeer belangrijk de vrijheid van leerlingen niet te beperken en wil daarom niet gaan werken met bijvoorbeeld sancties bij het verkeerd dragen van de schooltas of iets dergelijks. Volgens de docenten gaat dat in de huidige samenleving te ver.

De conrector ziet dat soms leerlingen zelf oplossingen verzinnen. Zo was er vorig jaar een brugklasleerlinge, die toestemming kwam vragen om een karretje te gaan gebruiken. Dit had ze zelf bedacht, het ging goed en er ontstond geen enkel probleem. Verder wijst hij op de geluiden over versnippering van vakken die steeds meer klinken. Soms wordt ervoor gepleit om het schooljaar anders in te richten: in de eerste helft van het jaar de helft van de vakken in het dubbele aantal uren en de tweede helft de andere helft van de vakken, eveneens in het dubbele aantal uren. De conrector verwacht niet dat dit (op korte termijn) helemaal zo gaat gebeuren, maar misschien worden er wel stapjes in die richting gezet. Dat zou natuurlijk ook consequenties voor het gewicht van de schooltas hebben.

3.1.3 School C

School C is een agrarisch opleidingscentrum (AOC) in een dorp. Deze school vervult ook een streekfunctie. Met twee docenten en de directeur van deze school zijn gesprekken gevoerd.

Het probleem van de zware schooltas

Het probleem van de zware schooltassen lijkt op deze school niet zo te spelen. Afgezien van wat klachten aan het begin van het schooljaar, wordt er weinig over gehoord. Ook ouders komen niet met vragen of klachten. Natuurlijk zijn er individuele gevallen, bijvoorbeeld leerlingen met hartklachten, waarvoor afzonderlijke maatregelen worden genomen. De docenten vragen zich zelf overigens wel eens af waar leerlingen allemaal mee moeten sjouwen, soms schrikken zij van het gewicht van de tassen.

Volgens de docenten zijn de tassen vooral zwaar door het aantal boeken dat de leerlingen mee moeten nemen. Dit verschilt overigens per dag. Er zijn 'praktijkdagen' waarop weinig boeken mee hoeven, maar op 'theoriedagen' moeten er juist veel boeken mee. De directeur is van mening dat de boeken zelf zwaar zijn. Hij wijst daarbij op de verantwoordelijkheid van de docenten bij het kiezen van leermiddelen (volgens hem kijken zij met name naar de prijs, omdat de ouders ze moeten betalen) en vooral op die van uitgeverijen bij het produceren van de boeken.

Schooltassenbeleid en maatregelen

Hoewel de schooltassenproblematiek op deze school niet zo lijkt te spelen, wordt het gewicht van de schooltas volgens de directeur wel serieus genomen. Er kan echter nauwelijks worden gesproken van een actief schooltassenbeleid op deze school. Dit komt met name, zo denken de docenten, omdat er weinig klachten komen ('het hoort erbij'). Volgens de directeur wordt het probleem wel erkend, maar krijgt het geen hoge prioriteit. De school neemt wel een aantal maatregelen die de last voor de leerlingen vermindert. Zo wordt er (summiere) voorlichting gegeven in de introductieweek. Deze introductie richt zich op het type schooltas en de manier van dragen. Ook in de folder wordt ouders en leerlingen aangeraden een goede schooltas aan te schaffen, maar deze tip heeft vooral te maken met de bescherming van de boeken. Verder zijn naslagwerken, zoals atlanten en woordenboeken, aanwezig en heeft de school kluisjes. Dit zijn er echter niet voldoende en het is ook niet verplicht er één te huren. Een bijkomend probleem voor het optimaal gebruik van de kluisjes is volgens de docenten dat de leerlingen in de pauzes niet in het schoolgebouw mo-

gen en daarom dus niet de mogelijkheid hebben om dan hun boeken te wisselen. In het nieuwe gebouw komen er volgens de directeur voldoende grotere kluisjes voor de leerlingen, zodat ook de leerlingen uit de eerste leerjaren niet meer naar het hoofdgebouw hoeven voor kluisjes.

Tenslotte geven de docenten in de lessen duidelijk aan wat ze de volgende keer mee moeten nemen. Volgens de directeur heeft dit overigens met name te maken met bezorgdheid van docenten dat leerlingen de juiste boeken voor hun les meenemen.

De brochure en de tips

De tips uit de brochure 'Schooltas: draagbaar of ondraaglijk?' worden niet allemaal als realistisch beschouwd.

- De directeur is niet echt een voorstander van schriftelijke voorlichting; volgens hem is het beter om deze voorlichting in te passen in het introductieprogramma. Trouwens, regels of suggesties over een goede schooltas vallen niet goed bij de leerlingen. Het zou beter zijn hier in groep acht van de basisschool aandacht aan te besteden.
- Leerlingen voorlichten over de wijze van dragen vindt de directeur wel een goed idee, om op te nemen in het introductieprogramma. Het is dan wel nodig dat de docenten zelf ook weten hoe je goed moet tillen. Volgens de docenten heeft deze voorlichting weinig effect, want goed dragen is niet 'stoer'.
- Extra tekstboeken zijn volgens de docenten niet te financieren (mede omdat de methoden te vaak veranderen) en er is geen ruimte voor. Het zou ook lastig voor de docenten zijn om steeds met stapels boeken te gaan sjouwen.
- Het gebruik van kluisjes is zoals aangegeven op deze school niet optimaal. De directeur merkt hierbij op dat er in het nieuwe gebouw beter aan is gedacht.
- Op het gewicht van leermiddelen letten bij de selectie van methoden gebeurt niet volgens de directeur. Er wordt vooral gelet op de prijs, om de ouders financieel zo weinig mogelijk te belasten. Belangenorganisaties zouden uitgeverijen er op moeten aanspreken.
- Samen doen met boeken is niet toegestaan en ook niet praktisch, zo zeggen de docenten. Leerlingen werken niet allemaal even snel. De directeur is hier in principe niet tegen, maar vindt dat het wel in de werkvorm moet passen. In veel gevallen is het niet praktisch.
- Rekening houden met het gewicht van schooltassen bij het maken van roosters is absoluut onhaalbaar. Het is al moeilijk genoeg, mede omdat

deze school afspraken heeft met de busmaatschappij, die op gezette tijden leerlingen komt halen. Als de roostermaker gevraagd zou worden hiermee rekening te houden, dan zou hij/zij 'gillend het pand verlaten', zo menen de docenten. De directeur vertelt dat de eerste prioriteit bij het roosteren afwisseling van leer- en doe-vakken is. Als dit goed lukt, betekent dat 'automatisch' ook wel dat de tas zo licht mogelijk is. Maar de organisatie hiervan is erg moeilijk, omdat er veel andere factoren meespelen (zoals parttime werkende docenten).

- Blokuren zijn op deze school niet verstandig volgens de docenten. Leerlingen kunnen dit qua niveau dikwijls niet aan en leven in een 'zapcultuur'. De directeur meent dat het toch al zoveel mogelijk gebeurt, vanuit onderwijskundig oogpunt (de leerlingen de tijd geven zelf de lesstof te laten verwerken). De docenten zijn hier volgens hem niet altijd even blij mee. Leerlingen kunnen het ook niet altijd aan.
- De 'kantine-tip' lijkt ook slecht uitvoerbaar. De ouders blijven waarschijnlijk toch de voorkeur geven aan het zelf meegeven. Verder zouden de (personeels)kosten te hoog worden, omdat de leerlingen de hele dag door eten en de kantine dus de hele dag open zou moeten zijn. De directeur meent dat deze tip al uitgevoerd wordt; de kantine van de school zit altijd bomvol, er wordt veel gebruik van gemaakt. De prijzen zijn ook laag.

Welke maatregelen adviseren de docenten en de directeur?

Een mogelijke oplossing voor de problematiek zoeken de docenten in een 'huiswerkarme' school. Dan kunnen de boeken meer op school blijven. Probleem hierbij zou de organisatie van ruimtes zijn. Ook nu mogen leerlingen trouwens al veel huiswerk op school maken.

De directeur vraagt zich af of het voor een aantal vakken wel nodig is om door de leerlingen boeken aan te laten schaffen. Voor sommige vakken, zoals informatiekunde of beeldende vorming, zouden standaardexemplaren in de klas kunnen liggen, zodat ze door meerdere klassen worden gebruikt. Probleem is dan wel wie dat betaalt. Ook zou meer ICT bij kunnen dragen aan een lichtere tas, maar dat is erg duur. De boeken zullen niet zo maar verdwijnen. De directeur pleit voor vergroten van het bewustzijn over de schooltassenproblematiek. Het gewicht zou mee moeten worden genomen in het totale plaatje. Hierin is een rol voor het ministerie weggelegd.

3.1.4 School D

School D is een grote stedelijke scholengemeenschap. Op deze school zijn met drie docenten en met de brugklascoördinator (voluit de 'adjunct-sectordirecteur 1^e leerjaar brugperiode') gesprekken gevoerd.

Het probleem van de zware schooltas

Op deze school wordt het gewicht van de schooltassen eigenlijk niet echt als probleem ervaren. Aan het begin van het jaar horen de docenten leerlingen wel eens klagen over de zware tassen. Dit komt met name omdat de kluisjes dan nog niet goed verdeeld zijn en dus nog niet gebruikt kunnen worden. Verder horen de docenten de leerlingen er eigenlijk niet zo vaak over. De docenten geven zelf af en toe tips aan de leerlingen om het gewicht van boeken te verminderen (zoals het in tweeën delen van een werkboek en het tweede deel in de kaft van de gouden gids plaatsen). De leerlingen volgen deze tips nauwelijks op. Dit is voor de docenten een extra bevestiging van het feit dat zij het niet echt als een probleem ervaren.

Volgens de brugklascoördinator komt de schooltassenproblematiek soms aan de orde tijdens overleg met ouders (ouderraad en klankbordgroep). De docenten horen weinig klachten van ouders over de schooltassen. Maar volgens hen komt dat ook doordat klachten meestal bij de mentoren terechtkomen en op deze school zijn de docenten uit het onderzoek geen van allen brugklasmentor.

Het gewicht van de schooltas wordt volgens de docenten met name veroorzaakt door het grote aantal boeken dat de leerlingen mee moeten nemen. Ook het soort schooltas kan een rol spelen bij het ervaren gewicht. In het buitenland worden brede schooltassen gebruikt, die vaak ook verplicht zijn. Het gewicht van de boeken is in deze tassen veel beter verdeeld. Dit soort tassen wordt ook hoog gedragen en hangt niet zoals de rugzakken ergens onder aan de rug. Maar leerlingen willen natuurlijk niet als een 'watje' overkomen. Volgens de brugklascoördinator wordt het probleem met name veroorzaakt doordat leerlingen hun tassen verkeerd inpakken. Ook zijn de boeken te zwaar (wat overigens wel op kwaliteit en levensduur duidt) en hebben leerlingen dikke agenda's.

Schooltassenbeleid en maatregelen

Het is de docenten niet bekend of de school een actief beleid voert op het gebied van de zwaarte van de schooltassen en of er maatregelen worden genomen. Zelf geven ze aan dat dit wellicht komt doordat zij geen brugklasmentor zijn. In elk geval lijkt 'de gemiddelde docent' van school D dus niet op de hoogte van een schooltassenbeleid. De brugklascoördinator geeft aan dat de school(leiding)

kluisjes sterk aanbeveelt. Het gebruik van kluisjes is ook formeel vastgelegd. Tevens geven mentoren voorlichting over de wijze van gebruiken en vervoeren op de fiets. Verder is er in de werkweek een project 'verkeer'; hierin komen de schooltassen ook (even) aan de orde. Daarnaast probeert de school er rekening mee te houden bij gebruik van methoden: soms mogen werkboeken in tweeën gesplitst worden. En altijd wordt aangegeven welk boek de leerlingen wanneer mee moeten nemen. Meer incidenteel besteden docenten (volgens de brugklascoördinator) aandacht aan het probleem, bijvoorbeeld tijdens gymnastiek bij het leren tillen.

Het gebruik van kluisjes wordt op deze school dus veel gestimuleerd. Toch plaatsen de docenten wat kanttekeningen. De kluisjes zijn er volgens hen in eerste instantie niet speciaal voor het opbergen van de boeken gekomen, maar meer om persoonlijke spullen (jas, sleutels, gsm'tjes) op te kunnen bergen. Ook is het een enorm gedrang bij de kluisjes. Daarom besluiten sommige leerlingen om al hun boeken in de tas te laten. Een laatste probleem van het gebruik van de kluisjes is dat sommige brugklassers ze niet goed durven te gebruiken vanwege de drukte en het feit dat ze geïmponeerd zijn door of bang voor de hogere klassers. Bij de verdeling van de kluisjes wordt wel getracht hier op te letten, maar dat is niet altijd goed mogelijk.

Alhoewel de leerlingen in principe hun boeken op het einde van de dag niet in het kluisje mogen achterlaten, wordt het wel oogluikend toegestaan. Één van de docenten vindt dit echter de omgekeerde wereld. Zij gaat er vanuit dat de boeken thuis zijn. Als de boeken op school zijn en de leerling wordt ziek en kan daardoor vervolgens geen huiswerk maken of een proefwerk voorbereiden, vindt zij dat ook de eigen verantwoordelijkheid van de leerling. Een andere docent is het hier op zich wel mee eens, maar vindt het zelf niet bezwaarlijk dat leerlingen hun boeken op school laten als ze hun huiswerk voor de volgende keer af hebben. Hij geeft wel expliciet aan dat ze het mee naar huis moeten nemen als ze een repetitie hebben.

Bij de aanschaf van boeken wordt soms wel gelet op de dikte en zwaarte van het boek. Maar de kwaliteit van de inhoud staat natuurlijk voorop. Meer en meer wordt bij de selectie van boeken ook gedacht 'wat doen we de leerlingen aan', maar het gewicht van de boeken is geen besliscriterium.

Woordenboeken en atlanten zijn op school aanwezig en van de bijbel wordt duidelijk aangegeven of die meegenomen moet worden. Vaak moet wel een paar keer tegen de leerlingen gezegd worden dat ze woordenboeken en bijbel niet steeds bij zich hoeven te hebben.

De brochure en de tips

Zowel de docenten als de brugklascoördinator zijn niet bekend met de brochure. De brugklascoördinator zat destijds (in 1998) ook nog niet in de schoolleiding, maar als docent heeft ze er toen in ieder geval niets van meegekregen. Over een aantal tips uit de brochure wordt het volgende opgemerkt:

- Voorlichting aan leerlingen over aanschaf van een goede schooltas ligt niet vast in het programma, maar zou volgens de brugklascoördinator wel een goed idee zijn. Er zou bijvoorbeeld aandacht aan kunnen worden besteed tijdens de dag voor nieuwe brugklassers met hun mentorassistenten uit de vijfde klas. Ook de voorlichting aan ouders vindt zij een goede tip.
- Leerlingen voorlichten over de wijze van dragen en tillen van de schooltas is op zich een goede tip. De brugklascoördinator vertelt dat zij zelf tijdens het vak lichamelijke opvoeding hier wel eens aandacht aan besteedt en dat het bij biologie ook wel gebeurt. Tiltechnieken worden dan overigens niet toegespitst op de schooltas. Volgens de docenten zal deze voorlichting niet goed werken, omdat de leerlingen zich toch willen conformeren aan de groep en ze daarom bijna allemaal de rugzak laag op de rug dragen omdat dat in de mode is. Ze willen toch gewoon 'stoer' overkomen.
- Als je standaard naslagwerken in de klas laat liggen, is het vaak een probleem dat de woordenboeken en naslagwerken niet in het goede lokaal aanwezig zijn. Er wordt namelijk nogal eens van lokaal gewisseld. Maar ze zijn er wel, en ook grote dingen als tekendozen kunnen op school worden opgeborgen.
- Extra tekstboeken op school is financieel niet haalbaar. Het wordt wel aangeboden aan leerlingen met handicaps (maar die willen dit vaak niet).
- Zoals eerder aangegeven speelt het gewicht van de schooltassen bij de keuze van methoden een slechts kleine rol. Methodes worden toch op inhoud gekozen.
- Leerlingen samen laten doen met boeken gebeurt volgens de brugklascoördinator her en der wel eens, maar is in principe geen beleid. Het werkt niet zo goed bij brugklassers.
- Het is een enorm karwei om de roosters op te stellen. Je kunt niet verwachten dat daarbij ook nog rekening wordt gehouden met het gewicht van de schooltas.
- Blokuren zouden kunnen werken, maar er is behoorlijk wat weerstand tegen. Met name de docenten zijn hier niet van gecharmeerd. Één van de docenten kent een school waar gewerkt wordt met blokuren. De leerlingen hebben daar drie keer in de week drie blokuren per dag. Dus ze hoeven

maar voor drie vakken spullen mee te nemen en dat scheelt nogal wat in gewicht. Toch zijn de docenten van school D niet voor deze maatregel.

- De school heeft een zelfvoorzienende kantine met een beperkt, goed te betalen assortiment. Onderbouwleerlingen nemen echter vooral zelf eten en drinken mee.

Op zich zitten er een aantal goede tips bij, maar vaak zijn er toch specifieke omstandigheden die het toepassen van die betreffende tip verhinderen.

Welke maatregelen adviseren de docenten en de brugklascoördinator?

- Een eigen lokaal per vak zou volgens de docenten een oplossing zijn. Vooral de docenten zelf zouden dit erg prettig vinden, maar ook het probleem van de naslagwerken is dan opgelost.
- Verder zou er naar gestreefd kunnen worden om delen van de school te reserveren voor jaargroepen. Leerlingen zouden dan binnen de school niet al te grote afstanden hoeven te overbruggen. Voor de tweedeklassers is dat op deze school nu al het geval.
- Zoals eerder aangegeven, kan het achterlaten van de boeken op school een goede tip zijn, maar dit is wel de eigen verantwoordelijkheid van de leerling. Als hij ziek wordt en zich niet heeft voor kunnen bereiden op een proefwerk of geen huiswerk heeft kunnen maken omdat het boek nog op school was, wordt daarmee geen rekening gehouden.

Waarom relatief lichte tassen?

School D springt er wat betreft de gewichten van de schooltassen in de vier onderzochte scholen positief uit. Aan de brugklascoördinator is gevraagd waar dit aan zou kunnen liggen. De meest in het oog springende reden is het goede gebruik van de kluisjes. Het (op een goede manier) gebruiken van de kluisjes is op deze school behoorlijk ingeburgerd (ondanks dat de docenten nog wel wat kanttekeningen hierbij plaatsen). Verder meent de brugklascoördinator dat een deel van het 'succes' zou kunnen liggen in het feit dat leerlingen vaste materialen als tekendozen en naslagwerken niet bij zich hoeven hebben en dat zij duidelijke instructie krijgen over wat ze wanneer mee moeten nemen.

3.2 Samengevat

In deze paragraaf zullen kort, volgens dezelfde structuur als de schoolbeschrijvingen, de belangrijkste conclusies uit de interviews met de docenten en de

schoolleiding worden weergegeven. Tevens zullen enkele achterliggende trends en principes worden aangestipt.

Het probleem van de zware schooltas

De zwaarte van de schooltassen wordt wisselend ervaren. Op twee scholen wordt het probleem duidelijk herkend, de andere twee scholen zien het als een minder groot of zelfs 'verwaarloosbaar' probleem. Op sommige scholen zijn het met name de ouders die met vragen en klachten komen.

Veruit de meest genoemde reden van de zware schooltassen is dat er te veel boeken (per vak) zijn. De meeste vakken gebruiken een tekstboek en een werkboek, en dikwijls komen daar nog andere dingen bij. Dit komt onder andere voort uit onderwijskundige ontwikkelingen, zoals de basisvorming (veel zelfstandig werken, aantrekkelijk, uitdagend materiaal en dergelijke). Enkele scholen wijzen de uitgeverijen als grote boosdoener aan. Opvallend is dat de vertegenwoordigers van de schoolleiding dit minder vaak doen en wijzen op de keuzevrijheid van de scholen zelf. Verder kan de tas zwaar aanvoelen doordat de leerlingen de tas verkeerd dragen. Dit heeft met imago en mode te maken. Ook het soort schooltas speelt hier mee. In sommige andere landen gebruiken leerlingen veel steviger tassen, die beter voor de rug zijn. Ook wordt genoemd dat leerlingen dikwijls teveel onnodige spullen en boeken meenemen, hun tassen verkeerd inpakken en dikke agenda's hebben.

Schooltassenbeleid en maatregelen

Hoewel bijna alle docenten aangeven dat er niet echt sprake is van een actief schooltassenbeleid op hun school, worden er toch op elke school wel maatregelen genomen. Leerlingen en ouders worden voorgelicht tijdens ouderavonden, mentoruren en via de schoolgids³. Verder zijn er op elke school kluisjes aanwezig. Het gebruik van deze kluisjes komt echter niet op elke school even goed uit de verf. Ook zijn er overal naslagwerken aanwezig. Dikwijls wordt het probleem onder de aandacht van de docenten gebracht. Op twee scholen werd aangegeven dat docenten bij het aanschaffen van nieuwe methoden (enigszins) rekening houden met het formaat van de boeken. En tenslotte proberen de meeste docenten duidelijk aan de leerlingen aan te geven wat zij voor de volgende lessen mee moeten nemen.

Het lijkt er op dat hoe meer een school het gewicht van de schooltassen als een probleem ervaart, hoe meer maatregelen zij ervoor neemt.

---

3 Enkele docenten menen echter dat dit weinig nut heeft en tevens is deze voorlichting dikwijls meer gericht op het zorgvuldig omgaan met de boeken in plaats van met de lichamen van de leerlingen.

De brochure en de tips

De brochure 'schooltas: draagbaar of ondraaglijk' had over het algemeen niet veel bekendheid. Tijdens het gesprek zijn de 'tips voor schoolleiding en docenten' besproken. Een aantal tips werd al door de scholen uitgevoerd, zoals (summier) voorlichting geven aan ouders en leerlingen, naslagwerken op school beschikbaar hebben en een goede en redelijk goedkope kantine. Toch kwam op alle scholen in meer of mindere mate commentaar op de geformuleerde tips. Veel van de maatregelen (b)lijken niet haalbaar. Zij stuiten op weerstand bij docenten en/of leerlingen en op onderwijsinhoudelijke, didactische, organisatorische, financiële, sociaal-culturele (imago en zapcultuur bijvoorbeeld), schoolreglementaire en praktische bezwaren. Sommige maatregelen veroorzaken op hun beurt dan weer een ander probleem. De factor 'gewicht van de schooltas' is dan niet zwaarwegend genoeg en delft het onderspit. Ook wordt dikwijls gewezen op de taken van anderen, zoals de landelijke ouderraad en (vooral) het ministerie van OCenW.

Welke maatregelen adviseren de docenten en de schoolleiding?

De docenten en de (vertegenwoordigers van de) schoolleiding weten verschillende maatregelen te verzinnen. Een paar voorbeelden: gezamenlijke aanpak school en ouders, schoolleiding en/of ministerie moeten uitgeverijen aanpakken, kluisjes beter gebruiken, meer informatie- en communicatietechnologie gebruiken (bijvoorbeeld cd-roms en e-learning), andere inrichting van het schooljaar, leerlingen niet meer onnodige dingen mee laten nemen, minder vakken in de basisvorming, en de mogelijkheid bieden om boeken op school achter te laten. De tip uit de brochure over voorlichting geven wekt positieve reacties op. Op enkele scholen wordt al voorlichting gegeven, maar dit zou volgens hen nog veel explicieter kunnen.

Op school D werd nadrukkelijk gewezen op de eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen. School C heeft de vrijheid van leerlingen hoog in het vaandel staan en wil daarom niet met allerlei regels en daarbij horende sancties gaan werken.

Docenten en schoolleiding zijn zich bewust van het probleem, willen er graag wat aan doen, maar voelen zich soms machteloos. Zij voelen zich dan niet in staat om het probleem zelf op te lossen en vinden dat ook andere organisaties (uitgeverijen, ministeries, oudervereniging) daar een rol in moeten spelen.

4 De workshops met de leerlingen

In dit onderzoek zijn de leerlingen van twaalf brugklassen (drie per school) twee keer door ons bezocht. Het bezoek vond steeds plaats gedurende één lesuur. De herhalingsbezoeken waren vier tot zes weken later. Deze bezoeken hebben in verband met roosterwijzigingen (die effect kunnen hebben op het aantal boeken dat meegenomen moet worden) op dezelfde dag plaatsgevonden. Het doel van onze bezoeken was het wegen van de leerlingen en de tassen, het actief betrekken van de leerlingen door het voeren van een discussie over de zwaarte van de schooltas en mogelijke oplossingen hiervoor en het geven van voorlichting door middel van het bespreken van de tips van de commissie Boekentas. In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van de workshops gedurende beide bezoeken en bekeken of onze methode effect heeft gehad op het gewicht van de schooltas en de houding van de leerling ten aanzien van het probleem. In totaal hebben 302 leerlingen meegedaan aan de workshops, verdeeld over twaalf klassen.

4.1 De eerste workshop

Tijdens de eerste workshop werd de leerlingen gevraagd waarom zij dachten dat de schooltas te zwaar kon zijn en of zij tips hadden die zichzelf of de school konden uitvoeren om het gewicht van de tas te doen verminderen. Daarna werden de tips van de commissie Boekentas op papier uitgedeeld en besproken. De leerlingen werden aangemoedigd deze nog eens goed te bekijken en ook aan hun ouders te geven. Enkele tips (het tillen en dragen van de tas) werden voor de klas gedemonstreerd.

Tijdens de workshop gingen de leerlingen in tweetallen naar de gang waar zij en hun schooltas gewogen werden en waar hen een aantal vragen gesteld werd. De resultaten hiervan zijn reeds in hoofdstuk 2 beschreven.

4.1.1 Waarom is de tas zwaar?

Wanneer wij met onze weegschalen de klas binnenstapten bleek uit de reacties van de leerlingen dat de schooltassenproblematiek hen niet onbekend was. Niet alle leerlingen hadden zelf veel last van het gewicht van hun tas. De klachten varieerden sterk naar gelang het aantal vakken dat zij die dag hadden en de verhouding van theorie- en praktijkvakken. Leerlingen vonden soms ook dat wij op de 'verkeerde' dag gekomen waren: "jullie moeten op donderdag komen, dan hebben we pas een zware tas (=zwaar rooster)". Ook nemen veel leerlingen een wat laconieke houding aan ten aanzien van hun schooltas, ze zeggen dat deze in het begin misschien wel zwaar was, maar dat zij daar ondertussen wel aan gewend zijn.

Ondanks de wisselende ervaringen van de leerlingen met de zwaarte van hun schooltas zijn zij goed in staat om aan te geven wat volgens hen redenen zijn voor het gewicht van de schooltas. Zij zijn daarin ook eensgezind. Behalve voor de hand liggende redenen die te maken hebben met de zwaarte en het aantal mee te brengen boeken (soms twee of drie per vak) en het aantal (theoretische) lessen per dag, noemen de leerlingen ook andere redenen zoals 'je moet altijd iets meenemen voor als de les uitvalt', 'je tas moet zelf stevig zijn, dus is ie ook zwaar', 'je mag boeken na school niet in het kluisje laten liggen' en 'als je je boeken niet mee hoeft te nemen, zeggen de leraren het niet altijd'. Ook noemen de leerlingen oorzaken die bij hen zelf gezocht moeten worden. Zo zijn veel leerlingen van mening dat (andere) leerlingen vaak 'boeken in hun tas laten en niet in hun kluis doen', 'onnodige dingen meeslepen, zoals drinken' en 'onnodige boeken meenemen'.

4.1.2 Tips van de leerlingen zelf

Teneinde een actieve houding bij leerlingen te stimuleren is aan de leerlingen gevraagd wat zij zelf zouden kunnen doen aan de zwaarte van de schooltas en wat de school daar aan zou kunnen doen. De leerlingen werden in groepjes verdeeld en kregen per groepje drie opdrachten:

1. Waardoor zou het komen dat de schooltas te zwaar is? Bedenk drie redenen.
2. Bedenk twee dingen die je zelf zou kunnen doen om de tas minder zwaar te laten zijn.
3. Bedenk twee dingen die de school zou kunnen doen om de tas minder zwaar te laten zijn.

De antwoorden konden zij op een flap schrijven. Na afloop werden de antwoorden klassikaal besproken en toegelicht door de leerlingen.

Ook hierbij werd een aantal maatregelen veelvuldig door de leerlingen genoemd. Hieronder volgt een opsomming van de antwoorden die door veel leerlingen werden gegeven, uitgesplitst naar wat zij zelf kunnen doen en naar wat de school kan doen.

Door de leerling zelf te nemen maatregelen:

- geen onnodige dingen meenemen;
- om de paar lessen boeken in kluisje wisselen;
- tas op de bagagedrager;
- samendoen met boeken;
- huiswerk op school maken.

Door school te nemen maatregelen:

- laptop in plaats van boeken;
- iedere klas een eigen klaslokaal;
- meer blokuren op één dag;
- grotere kluisjes;
- boeken aanwezig op school.

Daarnaast waren er enkele creatieve, maar helaas niet altijd praktische tips van de leerlingen: 'ballonnen aan de tas hangen', 'een karretje voor je tas' en 'je boeken door een bodyguard laten dragen'. Uiteraard waren er ook de nodige lolbroeken die meenden dat de schooltas wel voldoende lichter zou worden met maatregelen als 'niet naar school gaan', 'in bed blijven liggen', 'je boeken vergeten' of 'je boeken verknippen'.

Andere serieuze, maar minder vaak genoemde, tips, zijn:

- niet meer heen en weer hoeven pendelen tussen gebouwen;
- samendoen met boeken;
- boeken halveren, per half jaar een deel maken;
- boeken in meerdere delen uitgeven;
- groter kluisje, nu passen niet de jas, de gymspullen én de boeken erin;
- krachttraining;
- duidelijk aangeven (door leerkracht) welke boeken mee naar school moeten.

Uit de discussie met de leerlingen over hetgeen ze op de flappen hadden geschreven, bleek dat niet verwacht kan worden dat zij ook de praktische consequenties van bepaalde maatregelen overzien. Niettemin blijken veel van de tips die zij uit zich zelf noemen aan te sluiten bij de aanbevelingen die de commissie Boekentas heeft gedaan. De leerlingen geven ook aan dat sommige van de tips door hen al in de praktijk worden toegepast. In de volgende paragraaf worden de reacties van de leerlingen op de tips van de commissie Boekentas die bestemd zijn voor de leerlingen beschreven.

4.1.3 Reacties op tips van commissie Boekentas

Hieronder worden de tips voor de leerlingen van de commissie Boekentas op een rijtje gezet, met de reacties van de leerlingen daarop. De tips worden niet allemaal apart besproken, sommige worden samengenomen.

- De rugtas
Geadviseerd wordt om de boeken in een rugtas te dragen.
De meeste leerlingen (zie hoofdstuk 2) hebben een rugtas. De kwaliteit van de rugtassen is over het algemeen goed, ze zijn stevig en hebben verstelbare banden. Sommige tassen zijn wel erg groot en daardoor zwaar. Een leerling merkte naar aanleiding van deze tip op dat deze wel een beetje laat kwam. Hij had al enkele weken deze tas en als deze niet goed zou zijn dan waren zijn ouders vast niet van plan een andere te kopen.
- Dragen en tillen
Geadviseerd wordt om de tas niet te laag te dragen, over beide schouders en op de juiste manier te tillen.
Om het juiste gebruik van de draag- en tilmethode te demonstreren werd een leerling gevraagd voor de klas te komen. Deze aanpak wekte in de klassen grote hilariteit. Vooral het opvolgen van de tip met betrekking tot het niet te laag dragen van de tas was volgens de meeste leerlingen absoluut ondenkbaar. Het is nu eenmaal mode om de tas op de billen te laten rusten en daar kan geen onderzoeker tegenop. Individueel hadden leerlingen wel behoefte aan feedback, want na de les kwamen in enkele klassen leerlingen naar ons toe met vragen over het dragen van de tas.

- Het gebruik van boeken

Leerlingen zouden kunnen samendoen met boeken, overbodige boeken thuis laten, boeken in een kluisje kunnen doen of achterlaten op school.

Het advies met betrekking tot het gebruik van een kluisje bleek in een aantal klassen op praktische problemen te stuiten. Kluisjes (indien aanwezig) worden vooral gebruikt om gymspullen en jassen in op te bergen, niet om de boeken te wisselen. De kluisjes bevinden zich vaak op een andere locatie waardoor er tussen de lessen niet genoeg tijd is om de boeken te wisselen. Er zijn niet altijd genoeg kluisjes voor de leerlingen waardoor juist de brugklassers vaak op de wachtlijst staan. Niettemin blijkt uit de gegevens in hoofdstuk 2 dat bijna de helft van de leerlingen die een kluisje hebben het gebruikt om de boeken in te bewaren en tussentijds te wisselen.

De leerlingen vinden het samendoen met boeken een goede tip, maar hebben één groot probleem: het mag niet van de leerkracht. Op de meeste scholen loopt een leerling het risico om straf (of een kruisje) te krijgen indien hij een boek niet bij zich heeft. Sommige boeken (werkboeken) zijn bovendien niet geschikt om mee samen te doen omdat er in geschreven moet worden.

Leerlingen geven aan dat zij meestal alleen de boeken meenemen die zij nodig hebben. Het lijkt ook één van de tips die het meest nageleefd wordt, zowel door de leerlingen als door de school. Docenten geven aan welke boeken mee moeten, al zijn er incidenteel klachten van leerlingen dat dat nog beter moet. Op alle scholen zijn naslagwerken aanwezig. Het niet meenemen van overbodige dingen zou overigens nog wel verbeterd kunnen worden. Sommige leerlingen kunnen volgens eigen zeggen op school niet zonder hun discman, make-up en computerspelletjes en sjouwen dit graag de hele dag met zich mee.

- Overige tips

Hieronder vallen het kopen van eten en drinken op school en het vermijden van een dikke agenda.

Ook de suggestie om geen eten en drinken mee te nemen, maar dit op school te kopen wekt veel reacties bij de leerlingen op. Vooral financiële overwegingen weerhoudt hen ervan hun lunch op school te kopen, hoewel de voorzieningen vaak wel aanwezig zijn. Maar het (nog) goedkoper maken van eten en drinken op school is waarschijnlijk geen optie. De supermarkt is de grootste concurrent van de schoolkantine. Sommige leerlingen vinden zelfs dat we reclame voor de school maken als we deze mogelijkheid opperen.

Aan een dikke agenda kan, zeker onder meisjes, niet getornd worden. Net als het laag op de rug dragen van de rugtas fungeert deze als een soort statussymbool.

4.1.4 De voorlichting

Hoewel de klassikale reactie wat laconiek is, geeft bijna tweederde van de leerlingen bij het individueel wegen tijdens de eerste twee bezoeken aan dat zij de tas zwaar vinden en er last van hebben. Ook uit de, meer objectieve, resultaten van de vragenlijst blijkt dat eenderde van de leerlingen het gewicht van de schooltas meestal zwaar vindt. Voorlichting over hoe het gewicht verminderd kan worden is dus zeker zinvol. De workshop was gericht op het geven van voorlichting via twee wegen:

- het bewust maken van de leerlingen van het feit dat hun schooltas te zwaar kan zijn door hen actief te betrekken bij het bedenken van mogelijke oorzaken en oplossingen;
- het bespreken en illustreren van de aanbevelingen van de commissie Boekentas.

Met deze aanpak beoogden wij een actieve houding van de leerling te stimuleren. Ook konden de leerlingen de tips aan hun ouders laten zien waardoor deze indirect ook met het probleem en de aanbevelingen hiervoor geconfronteerd werden. Aan het eind van de les hebben wij de leerlingen sterk geadviseerd om nog eens goed de tips door te lezen, er over na te denken en het ook aan hun ouders te laten lezen. Er is benadrukt dat tijdens een tweede bezoek naar verandering gekeken en gevraagd zou worden.

4.2 De tweede workshop

In deze paragraaf worden de resultaten van de tweede workshop beschreven. De werkwijze tijdens dit tweede bezoek was als volgt. Met de leerlingen werd nogmaals een aantal tips doorgenomen. Hiertoe werden de eerder in dit hoofdstuk beschreven tips van leerlingen van de eerste meting weer aan hen voorgelegd (dus niet alleen de tips die de leerlingen uit die klas zelf hadden bedacht). Het doel hiervan was om in kaart te brengen welke maatregelen op de meeste instemming van de leerlingen kunnen rekenen en, daardoor, het meeste kans van slagen hebben.

Het belangrijkste doel van ons bezoek was het in kaart brengen van het effect van ons eerste bezoek. Klassikaal is getracht vast te stellen of de leerlingen de tips in praktijk hadden gebracht na ons eerste bezoek en aan elke leerling individueel is tijdens het wegen gevraagd of de leerling zijn 'boekentasgedrag' veranderd had. Ook zijn de leerlingen en hun tassen weer gewogen, om te kijken of de tassen lichter waren geworden.

4.2.1 De maatregelen van de eerste workshop nogmaals besproken

Hieronder volgt eerst een overzicht van de tijdens de tweede workshop besproken maatregelen, gesorteerd naar de mate waarin zij op instemming van de leerlingen konden rekenen.

Door de leerling zelf te nemen maatregelen:

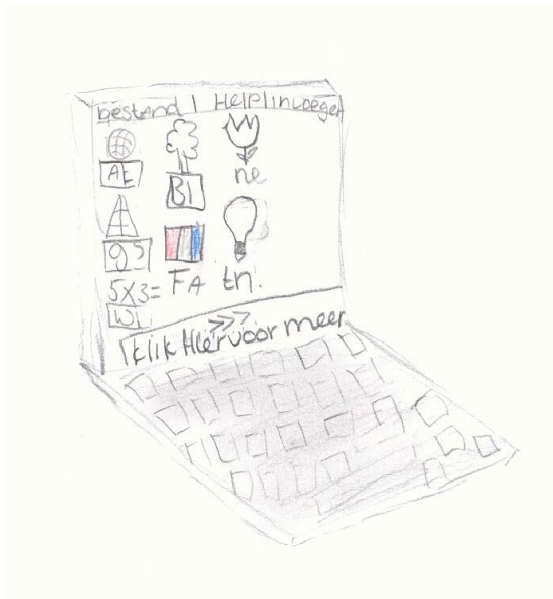
- Geen onnodige spullen meenemen.
Dit voorstel kreeg grote instemming. De meeste leerlingen geven aan dat ze dat al deden voordat wij kwamen.
- Tas op de bagagedrager doen.
Veel leerlingen vinden dit een goed idee, maar dan moet je wel goede snelbinders hebben anders valt de tas er de hele tijd af. Je fiets kan ook omkiepen door het zware gewicht. Als je je tas maar laag genoeg op je rug draagt, steunt hij vanzelf op de bagagedrager. Een tip van de fietsende leerlingen: gebruik een extra spin om je tas vast te binden.
- Om de paar lessen boeken in kluisje wisselen.
De leerlingen hebben hierover een wisselende mening. Ze vinden het een goed idee als je een kluisje hebt, dat groot genoeg is en ook nog bereikbaar is. Ze vinden het een slecht idee als je in de pauze een eind moet lopen voor je bij je kluisje bent en je vervolgens in de drukte moet storten om bij je kluisje te komen.
- Tas niet op je billen, maar op je rug dragen.
Dat vinden de leerlingen een heel slecht idee. Dat staat niet stoer en daar is geen discussie over mogelijk.
- Krachttraining om sterker te worden.
Deze niet zo serieuze tip wisten de leerlingen wel te waarderen. Sommige leerlingen menen dat het niet nodig moet zijn om je zelf te trainen om de tas te dragen, je moet hem gewoon niet zo zwaar maken. Andere leerlin-

gen doen al aan krachttraining, maar niet met het oog op het dragen van de schooltas.

Door school te nemen maatregelen:

- Laptop in plaats van boeken.

Deze maatregel vinden de leerlingen wel een heel goed idee!!! Maar ze hebben genoeg realiteitszin om te beseffen dat er ook een financieel plaatje aanhangt. Misschien komt er in de toekomst nog wel eens een e-book.

- Boeken aanwezig op school.
Ook deze maatregel vinden de leerlingen de moeite waard. Het nadeel is dat je nog wel je eigen werkboeken mee moet nemen. Een probleem zien zij in de vraag waar de boeken dan op school bewaard moeten worden?
- Huiswerk op school kunnen maken.
Hierover verschillen de leerlingen weer van mening. Ja, het is een goed idee als het maar wel tijdens de uren mag. Mag dat niet? O, dan is het een slecht idee. Het voordeel van huiswerk op school maken is dat je dan vrij hebt als je thuis bent. Maar het voordeel van huiswerk thuis maken is dat je er een lekker muziekje bij op kunt zetten.
- Meer blokken op één dag.
Ook hierover verschillen de leerlingen van mening. Ze hebben nu al zoveel blokken, het is zo saai. Anderen vinden het juist wel prettig, je hoeft veel minder boeken mee te nemen. Dit verschilt wel per vak.

- Iedere klas een eigen klaslokaal.
Deze maatregel wordt door de leerlingen vrijwel unaniem afgewezen. Veel te saai, zo zie je niemand meer. Bovendien kun je nu je troep achterlaten omdat je zelf toch naar een andere klas gaat.

4.3 De derde meting

Tijdens ons derde bezoek hebben wij geen voorlichting meer gegeven, maar is de leerlingen gevraagd om een korte vragenlijst in te vullen. De meeste vragen uit deze vragenlijst zijn in hoofdstuk 2 al behandeld. Enkele vragen gingen nogmaals over tips die de leerlingen hadden om het gewicht van de tas te verminderen.

4.3.1 Mening van de leerlingen over de mogelijkheden om het gewicht te verminderen

De leerlingen is in de vragenlijst gevraagd nogmaals hun mening te geven over een aantal ideeën om boeken minder zwaar te maken. Het blijkt dat de leerlingen het idee om boeken op te delen in twee delen, zodat de eerste helft van het jaar deel 1 naar school kan worden meegenomen en de tweede helft van het jaar deel 2, het best vinden. De meerderheid van de leerlingen (70%) vindt dit een goed tot zeer goed idee. Over de andere twee ideeën die aangegeven werden, zijn de leerlingen minder tevreden.

Uit de gesprekken met de docenten en schoolleiding bleek dat een groot deel van het probleem van de dikke boeken zou kunnen liggen in het feit dat deze veel visueel materiaal bevatten. Daarom hebben we de leerlingen expliciet gevraagd of zij het nou zo erg zouden vinden als er minder plaatjes in de boeken zouden staan. Dit idee bleek bij veel leerlingen verkeerd te vallen. Het idee om minder plaatjes in de boeken te zetten lijkt de leerlingen geen goede oplossing. Het grootste deel van de leerlingen vindt dit zelfs een slecht tot zeer slecht idee. Ook het idee om boeken in een multomap te doen, zodat de leerlingen alleen mee hoeven te nemen wat ze nodig hebben vindt de helft van de leerlingen een slecht tot zeer slecht idee. Wat tevens opvalt dat over dit idee bijna 30 procent van de leerlingen geen uitgesproken mening heeft.

Tabel 4.1: Oordeel van leerlingen over verschillende ideeën om boeken minder zwaar te maken, in percentages (n=268-269).

	zeer goed idee	goed idee	geen goed/slecht idee	slecht idee	zeer slecht idee
boeken in 2 delen maken minder plaatjes in boeken zetten	28	42	20	5	4
boeken in multomap doen	5	6	21	24	44
	9	14	28	25	25

Naast de bovengenoemde ideeën, is ook in de vragenlijst aan de leerlingen gevraagd zelf nogmaals een aantal tips te bedenken voor de school en de leerling om de schooltas te verlichten. Als antwoord op deze vraag geven veel leerlingen aan dat zij de kluisjes ook graag zouden gebruiken om de schoolboeken die zij niet voor huiswerk nodig hebben er in te laten liggen. Ook geven leerlingen vaak aan dat ze in plaats van boeken bijvoorbeeld een laptop zouden willen gebruiken. Een andere tip van de leerlingen is dat de leraren nog beter zouden kunnen aangeven wat de leerlingen moeten meenemen op een schooldag. Eén leerling merkte op dat hij het op prijs zou stellen als er een 'bellijn voor uitvallende lessen' ingesteld zou worden. Dan kon hij de boeken voor deze les alvast thuis laten. Daarnaast zijn er een aantal tips over de boeken gegeven: minder boeken gebruiken op school, de boeken lichter of dunner maken, twee sets van boeken aanschaffen (één voor school en één voor thuis) of de boeken opdelen in meerderde delen.

Maatregelen die leerlingen zelf kunnen nemen zijn: een goed gebruik van kluisjes door het vaak wisselen van boeken (misschien zelfs wel na elk lesuur) en het thuis laten van onnodige dingen.

5 Overzicht en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de resultaten van onze bezoeken aan de scholen aan de hand van de onderzoeksvragen en wordt een aantal aanbevelingen geformuleerd.

5.1 Overzicht resultaten

In de inleiding zijn drie onderzoeksvragen geformuleerd. In de hoofdstukken 1, 2 en 3 worden de vragen uitgebreid behandeld. In dit hoofdstuk zal een beknopt overzicht gegeven worden van de antwoorden per vraag.

De eerste vraag luidde:

- In hoeverre maken schoolleiding, leraren en leerlingen gebruik van de tips uit het rapport van de commissie Boekentas, welke knelpunten signaleren zij daarbij en welke oplossingen zien zij daarvoor?

Uit de gesprekken die wij met de docenten en schoolleiding hebben gevoerd blijkt allereerst dat volgens hen het schooltassenprobleem met name door ouders wordt gesignaleerd. Als voornaamste reden wordt door de docenten en schoolleiding het grote aantal boeken (per vak) gezien. Dit zou mede komen door het beleid van de uitgevers.

Veel van de aanbevelingen uit de brochure van de commissie Boekentas zijn volgens de docenten praktisch lastig toe te passen op de scholen. Veel aanbevelingen stuiten op onderwijsinhoudelijke, onderwijsorganisatorische, financiële en sociaal-culturele (imago) barrières. Kluisjes zijn in alle gevallen wel aanwezig op school, maar het aantal en het gebruik ervan door de leerlingen kan beter. Op een enkele school wordt wel voorlichting gegeven. Deze beperkt zich

tot advies over het tillen en dragen van de tas en het soort tas en is vaak gericht op bescherming van de boeken.

Docenten zoeken de oplossing voor het schooltassenprobleem in eerste instantie extern: de uitgeverijen zouden hun boeken moeten aanpassen, de tassenindustrie zou andere tassen moeten maken, de ouders zouden zich er mee bezig moeten houden. Docenten zien het in mindere mate als hun taak om het probleem op te lossen. Zij voelen zich ook machteloos en zien niet goed hoe zij dan het probleem op zouden moeten lossen. Op twee scholen wil men bovendien de leerlingen niet betuttelen, eigen verantwoordelijkheid en vrijheid staan daar hoog in het vaandel.

Andere mogelijke oplossingen zijn volgens de docenten en de schoolleiding gelegen in de rol van ict in het onderwijs en in onderwijsvernieuwingen, bijvoorbeeld de huiswerkarme school of een andere inrichting van het schooljaar. Ook zijn de docenten en schoolleiding positief over het geven van voorlichting als middel om het gewicht van de schooltas terug te dringen.

Op de meeste scholen is niet echt sprake van een actief schooltassenbeleid. Toch worden er op elke school wel maatregelen genomen. Leerlingen en ouders worden voorgelicht tijdens ouderavonden, mentoruren en via de schoolgids. Verder zijn er op elke school kluisjes aanwezig. Het gebruik van deze kluisjes komt echter niet op elke school even goed uit de verf. Overige maatregelen die scholen treffen zijn: de aanwezigheid van naslagwerken op scholen en het onder de aandacht brengen van het probleem bij de docenten. Op twee scholen probeert men bij het aanschaffen van nieuwe methoden (enigszins) rekening te houden met het formaat van de boeken. En tenslotte proberen de meeste docenten duidelijk aan te geven wat zij voor de volgende lessen mee moeten nemen.

De tweede vraag is:

- In hoeverre is het mogelijk om via het geven van voorlichting aan leerlingen en het stimuleren van een actieve houding ten aanzien van de schooltas het gewicht van de schooltas te doen verminderen?

Tijdens onze bezoeken aan de scholen hebben wij door middel van workshops voorlichting gegeven over de schooltas. Het effect van onze voorlichting op het gewicht van de tas bleek erg moeilijk vast te stellen. Veel leerlingen hadden immers niet (zo) veel last van het gewicht van hun tas. Als leerlingen geen gewichtsoverlast ervaren zullen zij niet zo snel geneigd zijn hun gedrag te veranderen. Bovendien bleek het erg lastig om klassikaal te vragen of de leerlingen iets met de tips hadden gedaan sinds de vorige keer. Deze vraag riep elke keer

veel discussie op in de klas en het was niet altijd duidelijk of de antwoorden van de leerlingen betrekking hadden op hun eigen gedrag of op wenselijk gedrag. Daarom hebben we tijdens het wegen, individueel, aan de leerlingen gevraagd of zij iets hadden veranderd sinds ons eerste bezoek. Ook hierbij kregen wij echter niet altijd objectieve antwoorden. De workshop die tegelijkertijd aan de gang was in de klas beïnvloedde de antwoorden. Zo kon de onderzoeker die op de gang aan het wegen was, merken dat de tip 'geen onnodige dingen meenemen' in de klas behandeld was omdat daarna de leerlingen vaker zeiden dat ze nu minder onnodige spullen meenamen.

In de vragenlijst die tijdens het derde bezoek aan de leerlingen is voorgelegd is eveneens aan hen gevraagd of zij meer op de inhoud (en de manier van dragen) van hun schooltas zijn gaan letten sinds ons eerste bezoek. Ruim 20 procent geeft aan dat dit inderdaad het geval is. Ze zijn vooral meer gebruik gaan maken van hun kluisje en letten er ook beter op dat ze geen overbodige spullen meenemen. De belangrijkste reden dat leerlingen niet meer aandacht zijn gaan besteden aan de inhoud van hun tas is dat zij dat niet nodig vinden omdat ze geen klachten hebben.

De derde vraag, tenslotte, luidde:

- Wat is de stand van zaken met betrekking tot het gewicht van de schooltassen?

Het gewicht van de schooltas is sinds het onderzoek van de commissie Boekentas niet afgenomen. Tijdens onze bezoeken aan de scholen vonden wij een gemiddeld gewicht van 6.4 (eerste meting), 6.2 kilo (tweede meting)¹. In het onderzoek van Dols e.a. (1999) werden soortgelijke gewichten gevonden. Ook in ons onderzoek worden er grote verschillen in gewicht binnen klassen gevonden. Wanneer de norm van maximaal 10 procent van het lichaamsgewicht aangehouden wordt valt ongeveer 30 procent van de schooltassen binnen de norm en de rest van de leerlingen heeft dan een (te) zware tas. De meerderheid van de leerlingen geeft aan het gewicht van de schooltas normaal te vinden, eenderde van de leerlingen vindt deze te zwaar. Een derde van de leerlingen heeft klachten over de rug, meer dan de helft van de leerlingen heeft wel eens last van nek of schouders. Deze klachten worden door een groot deel van de leerlingen met klachten toegeschreven aan de zwaarte van de tas of het tillen ervan.

---

1 De derde meting gaf een gemiddeld gewicht van 5.3 kilo te zien. Dit is echter gebaseerd op de weging van vijf leerlingen per klas en deze weging heeft op een andere dag plaatsgevonden dan de eerste twee metingen waardoor de vergelijkbaarheid gering is. Zie ook hoofdstuk 2.

Tijdens elk bezoek van ons aan de school werden de schooltassen gemiddeld iets lichter. De eerste en tweede meting zijn echter het best met elkaar te vergelijken, tijdens deze metingen zijn de tassen onder dezelfde condities gewogen. Het verschil tussen die twee wegingen was echter zeer gering. We kunnen niet concluderen dat met de door ons gehanteerde methodiek het gewicht van de schooltas is verminderd.

Conclusies

Hoewel er geen direct effect van de voorlichting op het gewicht van de schooltas vastgesteld kan worden, hebben we de leerlingen wel aan het denken gezet over oorzaken en mogelijke oplossingen van het schooltassenprobleem. Over de aanbevelingen die de commissie Boekentas heeft gedaan zijn zij niet altijd te spreken, een aantal van de tips wordt door de leerlingen als niet uitvoerbaar afgedaan. Zij komen echter ook zelf met bruikbare tips (zoals iedere klas een eigen klaslokaal, niet heen en weer hoeven pendelen tussen gebouwen, boeken halveren). De docent van één van de bezochte scholen vertelde bovendien dat zij merkte dat er opeens meer brugklasleerlingen een kluisje hadden genomen. Ook hoorden wij na ons eerste bezoek van de scholen dat er reacties van ouders waren gekomen op het onderzoek. De informatie had hen blijkbaar ook bereikt. En ook aan de schoolleiding is ons bezoek niet ongemerkt voorbij gegaan. Op school A en C zijn maatregelen genomen ter verlichting van de schooltas die direct met ons bezoek te maken hadden.

5.2 Aanbevelingen

Via de workshops met de leerlingen is getracht hen actief te laten meedenken over het tassenprobleem en hen maatregelen aan te reiken die zij zelf kunnen nemen om hun tas lichter te maken. Om leerlingen hun boekentasgedrag te laten veranderen moeten zij echter voorgelicht worden met behulp van aanbevelingen die een groot draagvlak onder leerlingen en school hebben. Tijdens het onderzoek bleek dat veel van de tips en adviezen van de commissie Boekentas praktisch niet haalbaar waren, ook niet voor de leerlingen. Het valt dus ook niet te verwachten dat leerlingen deze maatregelen gaan toepassen.

De scholen geven aan dat zij het probleem wel (h)erkennen, maar hebben moeite met een aantal van de aanbevelingen die de commissie Boekentas destijds heeft gedaan. Op enkele scholen worden wel maatregelen genomen die duidelijk maken dat ze er bewust mee bezig zijn.

Op basis van de resultaten van de workshops die in hoofdstuk 3 beschreven staan en de manier waarop de scholen omgaan met en denken over het schooltassenprobleem kan aangegeven worden in welke richting zich de maatregelen kunnen begeven.

- Afgaand op de relatief lichte gewichten van de tassen op school D lijkt een heleboel winst te behalen in het stimuleren van leerlingen en school om afdoende maatregelen met betrekking tot kluisjes te nemen. De school kan zorgen voor voldoende kluisjes voor alle leerlingen die groot genoeg zijn om jas, gymspullen en tas op te bergen en die zich bevinden op bereikbare plaatsen.
- De leerlingen moeten voorlichting krijgen met betrekking tot het gebruik van hun kluisje, ze moeten de mogelijkheid krijgen om minimaal één keer per dag hun boeken om te wisselen. Ook is het aan te bevelen de leerlingen toe te staan om boeken die zij niet nodig hebben voor het maken van huiswerk 's nachts of in het weekend in hun kluisje te laten.

Met het risico dat dit rijtje dezelfde weg volgt als de aanbevelingen van de commissie Boekentas vinden wij toch de volgende aanbevelingen, die zonder al te veel inspanning door de scholen uitgevoerd kunnen worden, het vermelden waard:

- De docenten moeten, nog beter dan ze al doen, aangeven welke boeken leerlingen mee moeten nemen en welke ze thuis moeten laten. Niet met het motief dat de leerlingen anders boeken zouden vergeten, maar juist met het motief dat ze anders teveel boeken meenemen.
- De school moet systematische voorlichting over de schooltas (aanschaf, tillen, dragen en inhoud) geven, niet alleen aan het begin van het schooljaar, maar meerdere keren per jaar, beginnend in groep 8 van het basisonderwijs (voordat de schooltas aangeschaft wordt). Daarbij kan het een goede gewoonte worden om ook leerlingen op de weegschaal zetten, discussies over de schooltas in gang te zetten en naar de inhoud van sommige tassen en de soort tas te kijken. De verschillen tussen de eerste, tweede en derde meting en de verschillen tussen de klassen geven aan hoe moeilijk het is om een objectief beeld te krijgen van het gewicht van de schooltas zonder daarbij de inhoud van de tas en het soort tas te betrekken. In hoofdstuk 2 wordt melding gemaakt van het feit dat er enorm veel verschillende tassen door de leerlingen gebruikt worden. Bij een objectieve weging zou niet alleen de tas mét inhoud, maar ook de tas zonder inhoud gewogen moeten worden.

- Leerlingen én docenten voorlichten over de lange termijn effecten van het tillen en dragen van een (te) zware tas op een verkeerde manier. Dit zal lastig zijn omdat deze effecten nog niet zijn vastgesteld en leerlingen zich waarschijnlijk maar weinig bij de (lange termijn) gevolgen van het dragen van een te groot gewicht voor kunnen stellen.

Maatregelen die meer financiële en tijdsinvesteringen vergen zijn:

- Meer gebruik maken van ict, uitgeverijen zouden (meer) werkboeken op cd-rom beschikbaar moeten hebben, leerlingen kunnen dan direct achter de computer hun opdrachten maken.
- Onderwijsvernieuwingen, zoals een andere inrichting van het schooljaar waarbij de eerste helft van het schooljaar de helft van de vakken en de tweede helft de andere vakken gegeven worden. Ook kan gedacht worden aan het geven van lessen van 90 minuten (blokuren), waarbij het belangrijk is dat verschillende didactische werkvormen elkaar afwisselen.
- Een huiswerkarme school (dat wil zeggen: het huiswerk wordt op school gemaakt).
- De leerlingen over twee sets boeken laten beschikken, één die ze op school kunnen gebruiken en één die ze thuis kunnen gebruiken. Werkboeken zullen dan helaas nog wel meegenomen moeten worden.
- Er zou onderzocht moeten worden of er kwalitatief vergelijkbare methoden in omloop zijn die echter qua gewicht verschillen zodat scholen ook echt in staat zijn de keuze te kunnen maken voor minder zwaar lesmateriaal.

Bijlagen

Bijlage 1

TABEL MET GEWICHTEN DRIE METINGEN

School en klas	meting 1		meting 2		meting 3**	
	gewicht tas	percentage lichaams-gewicht	gewicht tas	percentage lichaams-gewicht	gewicht tas	percentage lichaams-gewicht
School A						
<i>klas 1</i>						
gemiddelde	5,5	10,6	5,4	10,4	5,9	11,7
aantal	24,0	24,0	24,0	24,0	5,0	5,0
sd	1,1	2,2	1,0	2,4	0,6	2,4
minimum	3,9	7,0	4,2	5,7	5,2	10,3
maximum	8,4	14,6	7,9	14,7	6,6	16,1
<i>klas 2</i>						
gemiddelde	7,1	14,5	6,5	13,3	4,9	8,7
aantal	22,0	22,0	23,0	23,0	5,0	5,0
sd	1,0	3,5	1,3	3,6	2,0	4,0
minimum	5,5	8,7	2,7	4,9	2,3	4,6
maximum	8,9	23,4	8,6	20,0	7,8	14,5
<i>klas 3</i>						
gemiddelde	5,5	12,0	5,4	11,7	5,1	11,0
aantal	26,0	26,0	25,0	25,0	5,0	5,0
sd	0,8	2,3	1,0	2,8	1,6	4,5
minimum	3,9	8,1	2,6	5,2	2,8	6,0
maximum	7,3	16,0	7,6	18,4	7,9	17,9
School B						
<i>klas 1</i>						
gemiddelde	7,1	14,6	7,0	14,1	6,5	10,5
aantal	24,0	23,0	25,0	25,0	5,0	5,0
sd	1,6	5,6	1,9	5,5	1,7	3,9
minimum	3,9	7,0	2,6	5,3	4,1	6,6
maximum	11,0	28,0	11,2	27,2	8,6	17,1
<i>klas 2</i>						
gemiddelde	7,7	16,9	7,2	15,1	5,5	11,6
aantal	26,0	22,0	29,0	26,0	5,0	5,0
sd	1,2	3,6	1,5	4,4	1,8	5,8
minimum	6,1	8,8	2,5	4,6	3,0	4,2
maximum	10,2	24,5	9,6	24,0	8,0	20,5
<i>klas 3</i>						
gemiddelde	8,7	18,9	7,8	16,4	5,8	11,3
aantal	25,0	23,0	25,0	24,0	5,0	5,0
sd	2,1	5,8	1,8	4,7	1,2	3,8
minimum	3,7	9,0	3,6	7,9	4,6	8,3
maximum	11,7	29,0	10,2	27,5	7,7	17,9

* De resultaten van de derde meting zijn, doordat slechts een selectie van vijf leerlingen per klas is gewogen, niet goed vergelijkbaar met de eerste en tweede meting.

School en klas	meting 1		meting 2		meting 3**	
	gewicht tas	percentage lichaams-gewicht	gewicht tas	percentage lichaams-gewicht	gewicht tas	percentage lichaams-gewicht
School C						
<i>klas 1</i>						
gemiddelde	7,6	14,6	7,2	13,9	5,3	9,5
aantal	23,0	23,0	24,0	24,0	5,0	5,0
sd	0,9	2,8	1,3	3,4	0,7	2,2
minimum	6,2	9,8	4,5	7,6	4,2	6,2
maximum	9,3	18,5	9,6	19,0	5,9	12,0
<i>klas 2</i>						
gemiddelde	6,1	11,4	6,2	11,6	4,1	8,4
aantal	22,0	22,0	21,0	21,0	5,0	5,0
sd	1,2	3,7	0,9	2,5	1,0	2,0
minimum	4,2	5,1	4,7	6,7	2,9	6,5
maximum	9,3	19,3	8,0	15,3	5,2	11,4
<i>klas 3</i>						
gemiddelde	8,0	16,6	8,5	17,4	7,5	14,1
aantal	24,0	24,0	24,0	24,0	5,0	5,0
sd	1,2	2,9	1,0	3,5	1,0	1,4
minimum	5,3	11,9	7,0	10,0	6,5	13,0
maximum	10,8	25,2	11,1	27,4	9,0	16,5
School D						
<i>klas 1</i>						
gemiddelde	3,9	7,6	3,8	7,3	4,3	7,8
aantal	21,0	21,0	22,0	22,0	5,0	5,0
sd	1,8	3,2	1,3	2,2	0,7	2,3
minimum	1,8	2,7	2,4	3,1	3,2	6,0
maximum	8,0	15,6	6,7	13,4	5,3	10,7
<i>klas 2</i>						
gemiddelde	4,5	10,6	4,2	9,8	5,0	11,6
aantal	25,0	25,0	25,0	25,0	5,0	5,0
sd	1,9	5,5	1,9	5,5	1,8	5,0
minimum	1,5	2,7	1,5	3,3	3,2	8,1
maximum	8,2	26,5	7,4	22,3	7,8	18,3
<i>klas 3</i>						
gemiddelde	4,8	9,6	4,6	9,3	3,6	7,7
aantal	26,0	25,0	26,0	25,0	5,0	5,0
sd	1,4	3,2	1,2	2,6	0,9	2,1
minimum	2,1	4,4	2,5	4,1	2,7	5,1
maximum	7,7	15,3	8,3	15,1	5,1	10,2
Totaal						
gemiddelde	6,4	13,1	6,2	12,6	5,3	10,3
aantal	288,0	280,0	293,0	288,0	60,0	60,0
sd	2,0	5,0	2,0	4,7		
minimum	1,5	2,7	1,5	3,1	3,1	10,2
maximum	11,7	29,0	11,2	27,5	9,0	18,3

Bijlage 2

AANBEVELINGEN UIT HET RAPPORT VAN DE COMMISSIE 'BOEKENTAS'

Tips voor schoolleiding en docenten

- geef voorlichting aan leerlingen (en ouders) over de aanschaf van een goede schooltas, bijvoorbeeld in de schoolgids;
- leer de leerlingen hoe zij hun schooltas moeten tillen, dragen en afdoen. Hierbij kunt u aansluiten op het algemene onderwijsdoel 2.5 van de kerndoelen basisvorming in de vakken biologie, verzorging, natuurkunde, scheikunde en lichamelijke opvoeding;
- zorg dat naslagwerken (zoals woordenboeken en atlassen) in het klaslokaal aanwezig zijn;
- indien mogelijk kunt u extra tekstboeken in de klas ter beschikking stellen, met name voor de zwaardere exemplaren;
- bekijk de mogelijkheden van kluisjes ('lockers'), in elk geval voor leerlingen met een zwakkere conditie;
- let bij de keuze van boeken en leermiddelen op gewicht. U zou bij uitgeverij kunnen aandringen op lichtere boeken;
- geef leerlingen toestemming om samen met een boek te doen in de les. U kunt het probleem van "geen boek" oplossen door één of twee extra exemplaren in de klas tot beschikking te hebben. Stimuleer in plaats van bestraf dat leerlingen afspraken maken over het meenemen van boeken;
- probeer de roosters zo op te stellen dat er geen piekdagen zijn in de zwaarte van de tassen;
- u zou blokuren kunnen invoeren op de drukste dagen;
- zorg voor een goede kantine met dranken e.d. tegen voordelige prijzen.

Tips voor de leerlingen

- draag je boeken in een rugtas;
- gebruik bij voorkeur een tas met twee verstelbare banden zodat de tas niet te laag hangt en tegen je rug rust;

- draag je rugtas over beide schouders, symmetrisch (dus niet over één schouder!);
- draag een zware tas zo min mogelijk. je kunt de tas op de bagagedrager vastbinden, zoveel mogelijk op de grond zetten en in de pauze laten staan;
- til altijd met gebogen knieën. Het beste is dat je een zware rugtas eerst op de tafel zet en daarna op de rug tilt;
- je kunt ook het gewicht over twee (gelijkwaardige) tassen verdelen zodat je symmetrisch kunt tillen (bijvoorbeeld regen- en sportkleding, eten en drinken apart);
- je kunt het gewicht van je tas beperken door overbodige dingen zoveel mogelijk thuis te laten;
- verdeel je boeken in twee stapels en laat een deel achter in een kluisje als jouw school die heeft;
- boeken die niet nodig zijn voor huiswerk kun je achterlaten op school - koop geen dikke agenda;
- kijk eens naar mogelijkheden om met klasgenoten afspraken te maken om samen te doen met boeken;
- zo mogelijk kun je dranken op school kopen. je kunt dan blikjes en pakjes drank thuis laten;
- als je klachten hebt over een te zware schooltas bespreek die dan met je ouders, docent. decaan of schoolleiding.

Tips voor de ouders

- u kunt erop toezien dat uw kind een goede tas koopt (dubbelpak/rugtas, lichte tas, goed verstelbare riemen, niet te ruim zodat boeken niet kunnen gaan schuiven)
- let bij de aanschaf van een schooltas, agenda, schrijfartikelen, etui, et cetera op praktisch nut en gewicht
- vertel uw kind hoe je zware dingen optilt (bij tillen rechte rug, door de knieën zakken) en hoe zij hun schooltas moeten dragen (symmetrisch, niet over één schouder)
- let erop dat uw kind zo min mogelijk overbodige spullen meeneemt
- indien u klachten of opmerkingen heeft over een te zware schooltas bespreek ze dan met een docent of schoolleiding.

Bijlage 3

LEIDRAAD INTERVIEW 'SCHOOLTASSEN' MET SCHOOLLEIDING

1. In hoeverre is het gewicht van de schooltassen van de leerlingen in de brugklas op deze school problematisch? Door wie wordt dat ervaren? Leerlingen, ouders, leraren, directie?
2. Waarom zijn de schooltassen te zwaar? Hoe is dat zo gekomen? Welke rol hebben diverse partijen in het ontstaan van de problematiek gespeeld?
3. Heeft de school een actief schooltassenbeleid? Zo ja, op welke manier? Welke maatregelen getroffen? Zo nee, waarom niet?
4. Welk systeem heeft de school voor boekvoorziening? Waarom hiervoor gekozen? Bij mogelijkheid keuze boeken: welke criteria worden gehanteerd bij het selecteren van methodes? Waarom?
5. Wat is voor de school zelf het belang van lichte schooltassen? Waarom zou je de problematiek aanpakken?
6. Wat is in het kort uw visie op het onderwijskundig beleid van de toekomst? Wat zou dit voor consequenties voor de schooltassen kunnen hebben?
7. Kent u de brochure 'schooltassen: draagbaar of ondraaglijk?'. Zo ja, heeft u deze of de tips eruit doorgespeeld aan het team? Waarom wel/niet?
8. Tips voor docenten en schoolleiding langslopen. Wat vindt de schoolleiding ervan? Realistisch? Wordt het al gedaan? Wat niet gedaan? Waarom wel/niet?
9. Hebt u zelf nog tips?

Bij elke school specifiek op situatie ingaan. Bijvoorbeeld als er nog geen kluisjes zijn (of niet genoeg) daarop insteken en proberen te achterhalen wat de school wel en niet doet en waarom wel of niet. Weegt de schooltassenproblematiek zwaar genoeg in het schoolbeleid?

Bijlage 4

LEIDRAAD INTERVIEW 'SCHOOLTASSEN' MET DOCENTEN

Duur: 50 minuten (of één lesuur)

Doel: vaststellen wat de rol van leraren en het onderwijskundig en organisatiebeleid van de school is ten aanzien van het veroorzaken van een te groot gewicht van schooltassen;
in kaart brengen welke rol leraren en beleid kunnen spelen bij het realiseren van oplossingen;
achterhalen wat knelpunten zijn die er toe leiden dat de maatregelen die in de brochure zijn voorgesteld niet zijn ingevoerd.

Opmerking:

De scholen die deelnemen aan het onderzoek zijn willekeurig geselecteerd. Bij het gesprek gaan we er van uit dat de zwaarte van de schooltassen op de school inderdaad als een probleem wordt ervaren. Als dit niet zo is wordt in het gesprek achterhaald waarom dit niet op de school speelt en hoe dat komt. Mogelijk komen de leraren met suggesties of maatregelen die nog niet in de brochure zijn opgenomen.

Vragen die tijdens dit gesprek aan de orde kunnen komen:

1. In hoe verre is het gewicht van de schooltassen van de leerlingen in de brugklas op deze school problematisch? Door wie wordt dat ervaren? Leerlingen, ouders, leraren, directie?
2. Waarom zijn de schooltassen te zwaar? Hoe is dat zo gekomen? Welke rol hebben leerlingen, ouders, leraren en directie en eventueel andere partijen in het ontstaan van deze problematiek gespeeld?
3. Wordt er op school actief schooltassenbeleid gevoerd?
4. Zo ja, op welke manier? Welke maatregelen heeft de school genomen om het gewicht van de tas te beperken? Wie zijn daarbij betrokken? Zijn de maatregelen op speciale klassen (bijv. de brugklassen) of leerlingen gericht? Hoe heeft de school het probleem aangepakt?
5. Zo nee, wat is de reden dat de school geen beleid hiervoor heeft?

6. Nemen de leraren zelf in de klas (nog andere) maatregelen om het gewicht van de schooltas van de leerlingen te beperken? Welke maatregelen? Stemmen zij dat af met hun collega's?
7. Heeft het schooltassenbeleid en/of de maatregelen die de leraren treffen merkbaar effect op het gewicht van de schooltassen? Waarom wel of waarom niet? Hoe merken jullie dat?
8. Is er een reden dat bepaalde maatregelen uit de brochure niet zijn ingevoerd op deze school? Wat zou er moeten gebeuren om deze maatregelen op school in te voeren?
9. Hebben de leraren nog andere tips om het schooltassenprobleem aan te pakken?

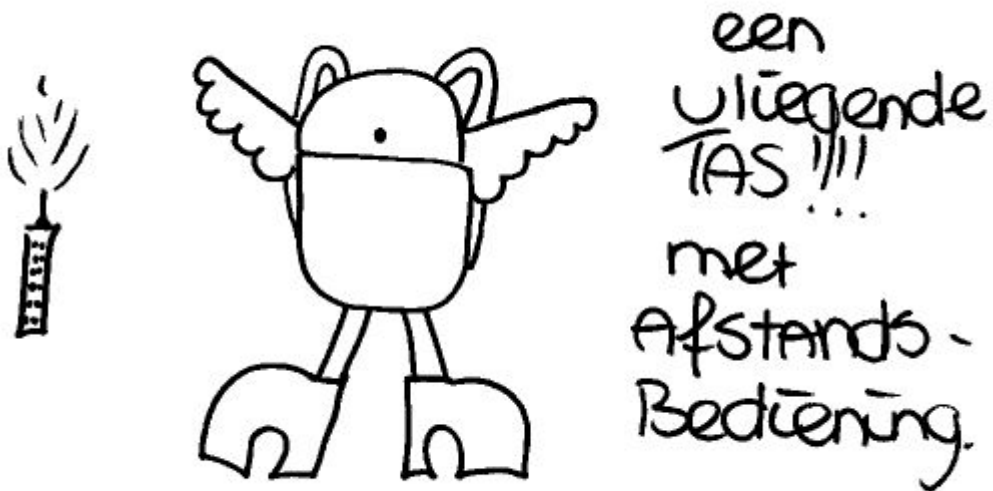
Bijlage 5

VRAGENLIJST 'SCHOOLTASSENPROBLEMATIEK'

Vragenlijst onderzoek 'Schooltassenproblematiek'

Leerlingen voortgezet onderwijs

naam: .....

Beste leerlingen,

Dit schooljaar zijn wij al twee keer bij jullie in de klas geweest om te praten over jullie schooltassen. Ook werden jullie steeds gewogen, met en zonder schooltas. Vandaag zijn we voor de derde keer op school en willen we jullie vragen om deze korte vragenlijst in te vullen. Deze vragen gaan over je schooltas en eventuele klachten die daarmee te maken kunnen hebben. Ook vragen we of je nog wat gedaan hebt met de tips die we de vorige keren hebben gegeven.

Bij de meeste vragen moet je één antwoord geven. Zet dan een rondje om het antwoord dat jij het meest vindt kloppen voor jezelf. Voorbeeld:

a. Heb je een rugzak?

- 1 ja
- 2 nee

Bij een paar vragen kun je je antwoord zelf op een stippellijn invullen. Voorbeeld:

b. Wat is je leeftijd?

..... jaar

Soms mag je een vraag overslaan, dat hangt van het antwoord af dat je gegeven hebt. Achter het antwoord zie je dan welke vraag je daarna moet beantwoorden. Voorbeeld:

c. Kom je op de fiets naar school?

- 1 ja   ° ga verder met vraag d
- 2 nee   ° ga verder met vraag e

d. Hoe lang moet je fietsen voordat je op school bent?

.... minuten

Probeer zo eerlijk mogelijk antwoord te geven. Als je iets niet begrijpt, kun je om uitleg vragen aan degene die de vragenlijst afneemt in de klas.

Bedankt voor al jullie medewerking!

Het IVA-onderzoeksteam 'schooltassenproblematiek'

Hélène van Diemen
Berber Tolsma
Linda Sontag

7. Heb je in de afgelopen drie maanden weleens last van je nek en/of schouders gehad?

1. helemaal niet   ° ga verder met vraag 10.
2. soms   ° ga verder met vraag 8.
3. vaak   ° ga verder met vraag 8.

8. Weet je zelf een duidelijke oorzaak voor je nek- en/of schouderklachten?

1. ja   ° ga verder met vraag 9.
2. nee   ° ga verder met vraag 10.

9. Welke oorzaak is dit?

Je kunt hier meerdere antwoorden omcirkelen.

1. direct gevolg van een ongeluk of blessure
2. (ernstige) aandoening van de nek/schouders
3. anders, namelijk: .....

Schooltas

10. Wat voor soort schooltas gebruik je meestal?

1. rugzak
2. ander soort tas

11. Omcirkel alle spullen die je meestal in je schooltas meeneemt naar school:

1. etui, schrijfspullen
2. agenda
3. schoolboeken (tekst- en werkboeken)
4. mappen/schriften
5. geld
6. sleutels
7. lunch
8. regenpak
9. leesboek/stripboek
10. walkman/discman (+ bandjes/cd's)
11. mobiele telefoon
12. andere dingen, namelijk: .....

12. Heb je op school een kluisje?

1. ja   ° ga verder met vraag 13.
2. nee   ° ga verder met vraag 14.

13. Als je op school bent, neem je dan de hele dag de complete inhoud van je schooltas mee, of laat je een deel in een kluisje?

1. ik neem steeds alles mee
2. ik doe een deel in mijn kluisje

14. Wat vind je meestal van het gewicht van je tas?

1. licht gewicht
2. normaal gewicht
3. zwaar gewicht

15. Ben je meer op de inhoud (en de manier van dragen) van je schooltas gaan letten sinds wij er in de klas aandacht aan hebben besteed?

1	ja	°	ga door met vraag 16.
2	nee	°	ga door met vraag 17.

16. Wat ben je anders gaan doen met je schooltas sinds wij op school zijn geweest?

.....

17. Wat is de reden dat je niets anders met je schooltas bent gaan doen sinds ons bezoek aan school?

.....

Vervoer naar school

18. Kom je op de fiets naar school?

1	ja	°	ga door met vraag 19.
2	nee	°	ga door met vraag 22.

19. Heb je doordat je met je schooltas fietst wel eens een gevaarlijke situatie in het verkeer meegemaakt?

1	ja	°	ga verder met vraag 20.
2	nee	°	ga verder met vraag 21.

20. Wat heb je dan wel eens meegemaakt?

.....

21. Als je met de fiets naar school komt, hoe draag je je tas dan?

1. op mijn bagagedrager, onder de snelbinders (en/of spin)
2. achterop mijn rug, 'hangend' op de fiets
3. achterop mijn rug
4. anders, namelijk: .....

Tips

22. Heb je nog een goede tip voor de **school** om wat te doen aan de zware schooltas?

Ja, namelijk: .....

23. Heb je nog een goede tip voor **leerlingen** om wat te doen aan de zware schooltas?

Ja, namelijk: .....

24. Sommige schoolboeken zijn erg dik en daardoor zwaar om mee te nemen. Er zijn wel manieren om de boeken minder dik te laten zijn. Hieronder staan een paar mogelijkheden genoemd. Geef steeds aan of je de mogelijkheden een goed idee vindt of niet. Omcirkel één cijfer in elke rij.

	zeer goed idee	goed idee	geen goed/ geen slecht idee	slecht idee	zeer slecht idee
a. De boeken in twee delen maken, de eerste helft van het jaar neem je deel 1 mee, de tweede helft van het jaar neem je dan deel 2 mee	1	2	3	4	5
b. Minder plaatjes in de boeken zetten	1	2	3	4	5
c. De boeken in een multomap doen, zodat je alleen mee hoeft te nemen wat je nodig hebt	1	2	3	4	5

Dit is het einde van de vragenlijst. Je kunt de lijst nu inleveren bij de onderzoeker.

Kijk nog even of je je naam op de voorkant van de lijst hebt geschreven.

Hartelijk bedankt voor je medewerking.